

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΤΡΩΝ

Περίληψιν -

Ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ γυνὴ

Πάτραι

1874

10/

~~DE~~

SS

TTC

440

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΤΡΩΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΙΤΑΛΙΚΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ

ΥΠΟ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Α. ΚΑΠΕΤΑΝΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΕΛΕΥΘΕΡΑ

Του ἐν τῷ τῆς Νεαπολεως Πανεπιστημίου ματὰ
τὴν ἐν ἔτει 1872 ἔναρξιν τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους
ἐκφωνηθέντος λόγου

« Π ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ Π ΖΩΗ. »

ΥΠΟ

ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ ΔΕΣΑΝΚΤΟΥ

Καθηγητοῦ

ΒΙ ΠΑΤΡΑΙΣ,

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΚΑΙ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Π. ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ.

(Ὁδὸς Μαιζώνος, ἀπέναντι τῆς Εὐαγγελιστρίας.)

1874.

ΕΚ ΤΟΥ ΙΤΑΛΙΚΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ

ΥΠΟ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Α. ΚΑΠΕΤΑΝΟΥ.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΕΛΕΥΘΕΡΑ

Τοῦ ἐν τῷ τῆς Νεαπόλεως Πανεπιστημίου κατὰ
τὴν ἐν ἔτει 1872 ἐναρξίν τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους
ἐκφωνηθέντος λόγου

« **Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ Η ΖΩΗ.** »

ΥΠΟ

ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ ΔΕΣΑΝΚΤΟΥ

Καθηγητοῦ.

ΕΝ ΠΑΤΡΑΣΙ.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΚΑΙ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Π. ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ.

(Ὅδος Μαιζώνος, ἀπέναντι τῆς Εὐαγγελιστρίας.)

1874.

Πάν αντίτυπον φέρει την υπογραφή μου.

A stylized, handwritten signature in black ink, consisting of several fluid, connected strokes.

Τιμάται Δραχμῆς νέας.

δίδαξαν, και κατ' αὐτῆς δὲν ἰσχυσεν οὔτε σκεπτικισμός, οὔτε ἀδιαφορία. Αὕτη σήμερον ἀφίκετο εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς ἑαυτῆς δυνάμεως και ἔχει τοὺς αὐλικούς της και τοὺς λάτραις της, οὔτινες ἐν ὀνόματι αὐτῆς ἐπαγγέλονται, οὐ μόνον παράδοξα ἀλλὰ θαύματα. Εἶναι αὕτη, ἥτις ἀναγεννᾷ τοὺς λαοὺς και τοὺς κάμνει μεγάλους αἰσθάνομαι νὰ λέγωσιν. Ἐγὼ δὲ ὅστις αἰσθάνομαι ἑμαυτὸν ἥττον διατεθειμένον εἰς τοὺς πανηγυρικούς, βούλομαι εἰπεῖν αὐτῇ τὴν ἀλήθειαν, πῶς μέλλει πράττειν μετὰ τῶν Δυνατῶν, βούλομαι καταμετρήσαι τὴν ἑαυτῆς ἰσχὺν, νὰ τὴν ἐρωτήσω. Τί δύνασαι ποιεῖν; Εἰδέναι ἐστὶν ἀληθῶς δύνασθαι; Ἡ ἐπιστήμη ἐστὶν αὐτὴ ἡ ζωὴ, πᾶσα ἡ ζωὴ; Δύναται σταματῆσαι τὸν ῥοῦν τῆς διαφθορᾶς, και τῆς παραλύσεως, ἀνακαινίσει τὸ αἷμα, ἀναποίησαι τὴν κράσιν; αἰσθάνομαι λέγειν. Τὰ ἔθνη ἀνατέλλουσι διὰ τῆς ἐπιστήμης. Δύναται ἡ ἐπιστήμη νὰ κάμῃ τὸ θαῦμα τοῦτο;

Τῇ ἀληθείᾳ ἐὰν ρίψωμεν βλέμμα εἰς τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν, δὲν φαίνεται. Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιστήμη δὲν ἠδυνήθη νὰ βραδύνη τὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἔκλυσιν, οὔτε νὰ ὑγιάνῃ τὴν διαφθορὰν τοῦ λατινικοῦ κόσμου. Ἡ διανοητικὴ ἐν Ἰταλίᾳ ἀναγέννησις ἐγένετο συνάμα ἡ ἀρχὴ τῆς ἑαυτῆς καταπτώσεως. Μείζων ἐγένετο ἡ καλλιέργεια, ἔτι καταισχυντικωτέρα ὑπῆρξεν ἡ πτώσις.

Ἐνώπιον τοιούτων γεγονότων κατανοεῖται ὁ Βίχος, και εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ τὸν ἀκολουθήσωμεν εἰς τὰς ἑαυτοῦ μελέτας. Ὁ νοῦς ἐμφανίζεται τελευταῖος ἐν τῷ βίῳ και μᾶλλον γινώσκει, μᾶλλον γίνεταί ἐφηβος, και μᾶλλον ἐξινοῦται τὸ αἶσθημα, και ἡ φαντασία, αἱ δύο δυνάμεις ὅθεν ἔρχονται αἱ μεγάλαι μύησις, και οἱ μεγάλοι ἐνθουσιασμοί. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι τὸ παραγόμενον τῆς ὀρίμου ἡλι-

κίας, και δὲν ἔχει τὴν δύναμιν τοῦ ἀναδιαχαράξαι τὸν δρόμον τῶν ἐτῶν, τοῦ ἐπαναγαγεῖν τὴν νεότητα. Ἡ ὠριμότης εἶναι βεβαίως ἡ ἡλικία ἡ φαιδροτέρα τοῦ βίου, οὐχὶ ἡ ἀρχή, ἀλλὰ τὸ ἐξαγόμενον, ἢ μᾶλλον τὸ εὐγενὲς στέμμα τῆς ἱστορίας, ὡς κέντρον καὶ μῦθμα πρὸς νέαν ἱστορίαν. Κατόπιν αὐτῆς ἔρχεται τὸ γῆρας καὶ ἡ ἐκλυσις, καὶ λαμβάνουν θέσιν λαοὶ καινοὶ, πλεον νεοί, αἰδῖος νόμος τῆς φύσεως. Ἡ διάλυσις τῶν μὲν, εἶναι ἡ γέννησις τῶν δέ.

Ἡ ἐπιστήμη αὐξάνει δαπάνη τῆς ζωῆς. Μᾶλλον δίδεις τῷ λογισμῷ καὶ μᾶλλον αἶρεις τῇ πράξει. Γινώσκεις τὴν ζωὴν, ὅταν αὐτὴ φεύγη ἀπέμπροσθὲν σου, καὶ σοὶ ἔρχεται ἡ νόησις, ὅταν σοὶ ἐξέλῃπεν ἡ δύναμις. Ἐκλείπει ἡ πίστις, καὶ φύεται ἡ φιλοσοφία. Δύει ἡ τέχνη, καὶ ἀνατέλλει ἡ κριτική. Τελειώνει ἡ ἱστορία, καὶ ἐμφανίζονται οἱ ἱστορικοὶ. Ἡ ἠθικὴ διαφθείρεται, καὶ οἱ ἠθικολόγοι ἀνέρχονται. Ἡ πολιτεία ἀφανίζεται, καὶ ἄρχεται ἡ περὶ τῆς πολιτείας ἐπιστήμη. Οἱ Θεοὶ ἀπέρχονται, καὶ ὁ Σωκράτης τοὺς συνοδεύει διὰ τῆς εἰρωνείας του, ἡ δημοκρατία ἀποκλίνει, καὶ ὁ Πλάτων οἰκοδομεῖ δημοκρατίας ἰδεώδεις, ἡ τέχνη οἴχεται, καὶ ὁ Ἀριστοτέλης κάμνει τὴν ἀπογραφὴν τῆς, ὁ δημόσιος βίος διαφθείρεται, καὶ ἀνίστανται οἱ μεγάλοι ρήτορες· ἡ εὐγλωττία τῶν λόγων διαδέχεται τὴν εὐγλωττίαν τῶν ἔργων. Ὁ Αἰδῖος διηγεῖται τὴν ἱστορίαν μεγαλείου τινός, ὅπερ ἐγένετο δι' ἐνὸς προσημίου, ὅπερ ἠδύνασο νὰ ὀνομάσῃς σχεδὸν νεκρικὸν ἔλεγειον. Καὶ ἐγὼ δὲν ἠξεύρω τί νεκρικὸν ἀπαπνέει ἐν τῷ βαθεῖ καὶ μελαγχολικῷ βλέμματι τῶν τελευταίων ἱστορικῶν, Θουκυδίδου καὶ Ταχίτου. Ὁ βίος εἶναι λεηλυμένος καὶ ὁ Σενέκας ἐξακοντίζει ἠθικὰς ἀποφάσεις. Ἡ ζωὴ εἶναι νεκρὰ καὶ ὁ Πλούταρχος

περιτρέχει ἀνά τοὺς τύμβους καὶ συλλέγει τὰς μνή-
μας τῶν περιφανῶν ἀνδρῶν.

Δύναται τοίνυν ἡ ἐπιστήμη, τὸ τελευταῖον προῖόν
τῆς ζωῆς, δημιουργῆσαι αὖθις τὸ δένδρον τῆς ζωῆς;
Ἐγὼ γινώσκω, καὶ δύναμαι λέγειν μετ' ἀληθείας.
Οὐκοῦν ἐγὼ δύναμαι; Ἀλλὰ δὴ οὐκ εἶη ἂν ἀληθὲς
ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἐστὶν ἡ τελευταία παραγωγὴ τῆς
ζωϊκῆς δυνάμεως, τὸ τελευταῖον. «Ἐγὼ δύναμαι»
τῆς ζωῆς, ἡ ζωὴ ἀποσυρθεῖσα ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ὅθεν
ἀρχεται ἐκ νέου ἡ ἐαυτῆς ἱστορία, νέα ἱστορία, πλή-
ρης θαυμασμῶν, ἥτις εἶναι ἡ ἐαυτῆς συνειδήσις, καὶ
οὐχὶ ἡ ἐαυτῆς δύναμις, ἀπολελοιπυῖα αὐτῇ πᾶσαι
αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις, «ζῶσαι αἰτίαι» *vivendi
causae* ἀπολελοιπυῖα τῷ θρησκευτικῷ αἰσθηματι
ἢ πίστις, τῇ ἠθικῇ ἢ εἰλικρίνεια, τῇ τέχνῃ ἢ ἐμ-
πνευσις, τῇ δράσει ἢ μύησις, τὸ αὐτόματον, τὸ σφρι-
γῶδες τῆς νεότητος;

Ἡ ἐπιστήμη ἠδυνήθη νὰ διακοσμήσῃ, ἀλλὰ δὲν
ἠδυνήθη νὰ ἀναγεννήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν ζωὴν. Δὲν
ἠδυνήθη, καὶ ἐπίστευσεν ὅτι δύναται τοῦτο, καὶ ἡ
πίστις αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἰσχὺς τῆς. Ἡ ἀλήθεια, τὴν
ὁποῖαν ἐζήτηε αὕτη, τῇ ἤθελε φανῆ πρᾶγμα εὐκα-
ταφρόνητον, ἐὰν δὲν ἤθελεν εἶξει τὸ θάρρος νὰ τὴν
μεταφέρῃ ἐν τῇ ζωῇ. Ὁ Πλάτων διορᾷ ἐν τῇ ἐ-
πιστήμῃ ἠθικόν τι ὄργανον, καὶ σκοπεῖ πρὸς τὴν
ἀνατροφὴν τῆς νεότητος, καὶ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν
τῆς πολιτείας, καὶ διότι ἡ τέχνη τῷ φαίνεται δια-
φορεὺς ἐξοστρακίζει τὴν τέχνην. Καὶ ὁ Ἀριστο-
τέλης τίθησι τὴν ἠθικὴν ὡς τέλος ὑπέρτατον τῆς
ἐπιστήμης, καὶ συγγινώσκει τῇ τέχνῃ, διότι ἐν αὐ-
τῇ εὐρίσκει τέλος τι ἠθικόν, τὸν καθαρμόν τῶν πα-
θῶν. Ὁ Σωκράτης θαρρεῖ ὅτι δύναται διδάσκων τὴν
νεολαίαν νὰ καταβάλλῃ τοὺς σοφιστὰς, καὶ νὰ ἀνα-
καινίσῃ τὸν πάτριον βίον. Ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη τοῦ

δὲν ἦτον ἡ ζωὴ, καὶ ἡ ζωὴ ἦτον ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ μαθητὴς του, ὅστις ἐπέσπευσεν τὴν πάτριον ἔκλυσιν.

Ὁ Πλάτων πορεύεται εἰς Συρακούσας, κληθεὶς αὐτόθι νὰ ἀναγεννήσῃ τὸν λαὸν ἐκεῖνον, καὶ ἡ ἐπιστήμη του δὲν δύναται νὰ ἀναχαιτίσῃ οὐδὲ ἐπὶ στιγμὴν τὸν δρόμον τῆς ἱστορίας. Μᾶλλον ἡ ζωὴ καθίσταται μαλθακὴ, καὶ μᾶλλον ἡ ἐπιστήμη καθίσταται σκληρὰ. Ἐν τῇ ἑαυτῶν πορείᾳ ἀφίστανται αἰ ἀλλήλων, ἀνευ τινος ἀλληλεπιδράσεως. Ἐναντι τῆς ἀχανοῦς διαφθορᾶς τοῦ κράτους ἴστανται συνωφρωμένοι οἱ Στοικοί. Ὁ στοικισμὸς ἠδυνήθη νὰ κερδήσῃ ἐν ἑαυτῷ ἄπομα, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ μορφώσῃ ἢ ν' ἀναμορφώσῃ κοινωνίαν τινα, τοῦναντίον αὐτὸς ὑπῆρξεν ἡ ἐπιστήμη τῆς ἀπελπισίας, ἡ καθιέρωσις τῆς κοινωνικῆς παραλυσίας, «τὸ σωθῆτω ὅστις δύναται» ὁ σοφὸς ἀπομεμονωμένος ἐν αὐτῷ τὸ ἐγὼ, ἀπαθὴς ἐν ταῖς ἐξαμείψεσι τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, λειποτάκτης τῆς κοινωνίας. Ἡ ἐπιστήμη εἰργάζετο ἐπὶ τινος κόσμου ἤδη διεφθαρμένου, ἐνθα ἡ ἐλευθερία ἀποβάσα παράλυσις εἶχε παραγάγει τὸν δεσποτισμὸν, καὶ ἐνθα αἱ ποικίλαι φυλαὶ εἶχον ἐνωθῆ δια τῆς καταστάσεως, χαλαρωθεισῶν τῶν διαφορῶν, καὶ τῶν τοπικῶν ἐνεργειῶν, Αὐτὴ ὑπῆρξε καλὴ νὰ συστηματοποίησῃ καὶ ὀργανώσῃ ἐκεῖνο τὸ ὄμοῦ χάος, καὶ νὰ εἰσαγάγῃ αὐτόθι διατάξεις καὶ νόμους σταθεροῦς, οἵτινες ἴστανται μέχρι σήμερον μαρτύριον τῆς ἀρχαίας μεγαλειότητος. Ἄλλ' ἐν ἐκείνῳ τῷ σοφῷ μηχανισμῷ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐμπνεύσῃ νέον τι πνεῦμα, ὅπως ἀνακαινίσῃ τὰς ἠθικὰς καὶ ὀργανικὰς δυνάμεις· εἰργάζετο ἐν ταῖς ὑψηλαῖς κορυφαῖς κατηναλωμέναις ἤδη καὶ ἐφθιμέναις, καὶ ὀλιγῶρει τὴν βᾶσιν, ἐκεῖνα τὰ κατώτατα κοινωνικὰ στρώματα, ἐνθα αἱ ἠθικαὶ δυνά-

μεις ἦσαν ἔτι διαλανθάνουσαι καὶ ἀκέραιοι, καὶ ἰένθα ἔδρων μετὰ πλείονος δραστηριότητος οἱ ὄπαδοι τοῦ Χριστοῦ. Ἡμέραν τινα ἡ ἐπιστήμη ἀνέβη ἐν τῷ βασιλείῳ, ἐκαθέσθη παρὰ τῷ Λουκιανῷ, ἔσχεν εἰς χεῖράς τινος πᾶσαν ἰσχὺν, καὶ δὲν ἠδυνήθη οὔτε νὰ σταματήσῃ τὴν ἐκλυσιν τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, οὔτε νὰ χαλάσῃ τὸν σχηματισμὸν τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Καὶ ὅμως ὅποια ἀγερωχία ἦγεν ἐκείνην τὴν κοινωνίαν διὰ τὴν ἑαυτῆς ἐπισήμην! μεθ' ὅποιας περιφρονήσεως μετεχειρίζετο τοὺς βαρβάρους! καὶ πῶς ἤθελον ὑπομερίδιάσει, εἴτις ἀπαίσιος προφήτης ἤθελεν εἶπει αὐτοῖς, ὅτι ἐκεῖνοι οἱ βάρβαροι ἦσαν οἱ πρωρισμένοι αὐτοῖς κληρονόμοι καὶ δεσπόται! Πausάσης τῆς βαρβαρίας ἀναφύεται ἡ ἐμπιστοσύνη ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ προσδοκῶνται ἐντεῦθεν θαύματα. Τὸ ἰδεῶδες ἐστὶ Βεατρίκη, (*) Πίστις, ἡ ἐστὶν ἐπιστήμη, καὶ Ἐπισήμη, ἡ ἐστὶ πίστις. Ὁ βίος ἐστὶν ἄδης τις, ὃν ἡ ἐπιστήμη βαθμηδὸν βαθμηδὸν μεταμορφώνει εἰς Παράδεισον. Καὶ ὁ Παράδεισος εἶναι ἡ παγκόσμιος Μοναρχία. Τὸ βασιλεῖον τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς Εἰρήνης, ἔνθα ἡ ἐπιστήμη ἀναγνωρίζει ἐαυτὴν τὴν ἰδίαν. Ἦλθεν ἡ ἀναγέννησις, καὶ ἡ ἐπιστήμη ἐπίστευσε σπουδαίως ὅτι δύνάται νὰ ἀνακαινίσῃ τὴν ζωὴν. Ἡ ἐπιστήμη ἐκαλεῖτο Μακιαβέλλης, Καμπανέλλας καὶ Σάρπητς· καὶ ἡ ζωὴ ἦτο Καίσαρ ὁ Βοργίας, Λέων ὁ δέκατος· καὶ Φίλιππος ὁ δεῦτερος. Οἱ λογισμοὶ ἔμειναν λογισμοί, καὶ τὰ γεγονότα ἔμειναν γεγονότα. Τελευταία ἀκτὺς ζωῆς ἐνδόξου ἦτις ἀπτηνάκλα ἑαυτὴν ἐν τῇ τέχνῃ, πα-

---

(*) Σ. Μ. Γυνὴ παριστῶσα τὸ σύμβολον τῆς τοῦ νοὸς λαμπρότης, διὰ τῆς ποιητικῆς ἀρετῆς τῆς ὁποίας ὁ ποιητὴς δάντης ἐξελύθηται τοῦ φυσικοῦ τούτου κόσμου, πρὸς τὸν μεταφυσικὸν μεταρσιωθεῖς.

ρήγαγε μορφήν τινα διαυγή και ώραϊαν, ἐστιγματισμένην ἐδῶ και ἐκεῖ ὑπὸ κατηφείας και εἰρωνίας, ὡσανεὶ ἠσθάνετο ὅτι εἶναι οὐδὲν ἄλλο εἰμὴ μορφή, κενὴ παντὸς περιεχομένου και παντὸς ὀργανισμοῦ. Ἐκεῖνον, ὃν ἀπεκάλεσε χρυσοῦν ἑαυτῆς αἰῶνα, ἀμάζοντα ἐν ταῖς σπουδαῖς, τέχνῃ, ἐπιστήμῃ, ὑπῆρξεν ὁ φαειρὸς αἰὼν τῆς ἑαυτῆς δύσεως, ὑπῆρξε τὸ δ-γειρον τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου και ἡ κατῆφεια τοῦ Μακιαβέλλη.

Βραδύτερον ἡ ἐπιστήμη ἐργάζεται ὡς θρησκεία, ἀπέβη ἀποστολεῖον, πολλαπλασιάζεται ἐν τοῖς λα-οῖς, εὐρίσκει τὸ ἑαυτῆς κέντρον διασπορᾶς ἐν τῷ γαλλικῷ πνεύματι, και προκάλεῖ κίνησιν ἀξιωμαθη-μόνευτον, ἧς τινος οἱ παλμοὶ ἐξακολουθοῦσι και σῆ-μερον ἀκόμη. Φύεται κοινωνία καινὴ, μορφοῦται ζωὴ καινὴ. Ἡ ἐπιστήμη ἔχει και αὕτη τοὺς ἀ-παστόλους της, τοὺς μάρτυράς της, τοὺς νομοθέ-τας της, τὸν κατηχισμὸν της, και εἰσδύει παντα-χόρῃ, ἐν τῇ θρησκείᾳ ἐν τῇ ἠθικῇ, ἐν τῷ δικαίῳ, ἐν τῇ τέχνῃ ἐν τοῖς συστήμασι πολιτικῶς, οἰκονο-μικῶς, δεικνητικῶς, ἐμφιλοχωρεῖ εἰς ἅπαντα τὰ κοι-νωνικὰ ἰδρύματα. Ἄλλ' ἦτον ἐπιστήμη και ἐργά-ζετο ὡς ἐπιστήμη. Ἐπίστευσε ὅτι τὸ ἀνανεῶσαι τὴν ζωὴν ἦτον ἂν ταῦτὸν τῷ ἀναναιῶνεν τὰς ἰ-δέας, και γινώσκειν εἴη ἂν ταῦτὸν τῷ δύνασθαι. Ἐφήρμωσε τὴν ἑαυτῆς λογικὴν ἐν τῇ ζωῇ, μοι-ραϊαν και ἀδυσώπητον, ὡσπερ συμπέρασμα δεδομέ-νων τῶν προτάσεων. Ἐζήτησε τὰς προτάσεις ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἀρχαῖς και ἐν ταῖς ἑαυτῶν διατυπώσεσιν, οὐχὶ δὲ ἐν ταῖς πραγματικαῖς και ἀποτελεσματικαῖς καταστάσεσιν τοῦ βίου. Ἐνασμανίζεται νὰ χειρίζη-ται τὸν μηχανικὸν κόσμον ὡς ἑαυτῆς πρᾶγμα, με-τεχειρίσθη τὸν κοινωνικὸν ὀργανισμὸν ὡσπερ μη-χανισμὸν τινα, και μετεχειρίσθη τοὺς ἀνθρώπους

ὡσπερ πεσσοῦς, οὗς αὐτὴ ἠδύνατο ἂν διατιθέσθαι κατὰ τὸ ἑαυτῆς παίγνιον. Συνέλαβε τὴν ζωὴν ὡσεὶ ἦτον ιδεῶδες ἐπιστημονικόν, καὶ τὸ πᾶν θεωροῦσα πλαγίως ἐκείνῳ τῷ ιδεῶδει ἐξησθένησε, θέλουσα νὰ τὸ τελειοποιήσῃ, πάντας τοὺς κοινωνικοὺς ὀργανισμοὺς, ὀρησκειᾶν τέχνην, κοινωνίαν, καὶ τὴν πολιτείαν, καὶ τὴν οἰκογένειαν. Ὅταν ἡ ζωὴ οὕτω καταπατηθεῖσα ἀντέδρασεν, αὐτὴ ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας ἐφόνησε τὴν ἐλευθερίαν, ἐν ὀνόματι τῆς φύσεως ἀπεξέδωκε τῆς φύσεως τοὺς ἀνθρώπους, καὶ θέλουσα διὰ τῆς βίας νὰ τοὺς καταστήσῃ ἴσους καὶ ἀδελφοὺς, ἦτον ἡ ἐπιστήμη καὶ ἀπέβη ἡ βία, ἦτον ἡ κορυφή, καὶ δὲν ἐφρῶντισε περὶ τῆς βάσεως, καὶ ἡ βᾶσις ἐν μέσῃ ἡμέρᾳ ἐνήργησε βραχύν τινα τινα γμὸν καὶ κατέπεσε τὴν κορυφήν. Οὕτως ἠφανίσθη τὸ βασιλείον τῆς φιλοσοφίας· ἡ ζωὴ ἐξεδικήθη, καὶ τὴν ἐκάλεσε πρὸς περιφρόνησιν ἰδεολογίαν· καὶ ἐνεπίστευθη ὀλίγον τι ἐλάχιστον ἐν ταῖς ἰδέαις· καὶ ὀλίγον τι πλείοτερον ἐν τοῖς πράγμασι. Ζωηρωτέρα ὑπῆρξεν ἡ πίστις ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, πικροτέρα ὑπῆρξεν ἡ τῆς ἀπάτης ἐπίγνωσις. Καὶ ἐξήχθη ἐντεῦθεν αὐτὴ ἡ σκληρὰ ἀλήθεια· ἡ ἐπιστήμη οὐκ ἐστὶν ἡ ζωὴ.

Ἐνώπιον τοιούτοις παραδείγμασιν ἐγὼ περιτυλίσσομαι καὶ ἐρωτῶ ἑμαυτόν· τί ἐστὶν ἡ ζωὴ λαοῦ τινος;

Λαὸς τις ζῆ ὅταν ἔχη ἀνεπάφοις πάσας τὰς ἠθικάς δυνάμεις του· αὐταὶ αἱ δυνάμεις δὲν παράγουσιν, εἰμὴ ὅταν εὐρίσκωσιν ἐξωθι κέντρα πρὸς τὴν παραγωγὴν. Ἰσχυρώτερα εἰσι τὰ κέντρα, καὶ μείζων ἐστὶν ἡ ἔντασις καὶ ζωηρότης αὐτῶν. Τὰ κέντρα σοὶ δημιουργοῦσι τὸ ὄριον, ἐν ἄλλοις λέξεσι τὸν σκοπὸν, ὅστις τὰς αἶρει ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν περὶ τῆς ἑαυτῶν ἐλευθερίας, καὶ τὰς διορίζει, δίδωσιν αὐτοῖς

διεύθυνσίν τινα. Ἐν ὅσῳ ἡ ἐλευθερία των εἶναι ὠρι-
σμένη, αἱ δυνάμεις αὐταί εἰσι παραγωγικαί. Ὁ ἰσχυ-
ρὸς ἄνθρωπος, καὶ ὅταν ὑμεῖς ἠθέλετε τῷ ἄρει τὸ
ὄριον δημιουργεῖ τοῦτο αὐτὸς, καὶ εἰ οὐ δύναται
νόμιμον, τὸ δημιουργεῖ ἄνομον· διότι ἡ ἰσχύς ἔχει
χρεῖαν τοῦ ὄριου, ὡς περ τὸ μέσον ἔχει χρεῖαν τοῦ
σκοποῦ. Μάρτυς ἐστὶν ὁ Ἱερεὺς, ὅστις ἀρνηθέντων
αὐτῷ τῶν υἱῶν, αἰσθάνεται διὰ γλισχροτέρας στορ-
γῆς δεδεμένος τοῖς ἀνεψιοῖς. Πλέον τὸ αἰσθημα τοῦ
ὄριου ἐστὶν ἀσθενές ἐν τινι λαῷ, καὶ πλέον ἐστὶν ἀ-
σθενές, πλέον ἐστὶ πλησίον τῇ ἐκλύσει καὶ ἐξ ἐναν-
τίας ἡ ζωὴ ἐστὶ δυνατωτέρα ἐκεῖ ἔνθα ἐστὶ συνεί-
δησις τις πλέον ἀνεπτυγμένη τοῦ ὄριου.

Ὅπως ἐξέλθωμεν τοῦ ἀρηρημένου, θεωρήσωμεν
τί ἦτον ὁ ἄνθρωπος, πρὶν ἢ ἡ σημερινὴ ἐπιστήμη
θέσῃ ἐπ' αὐτοῦ τὴν χεῖρα. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ μέσου
αἰῶνος ἀλκιμώτατος αἰσθήματος καὶ φαντασίας,
ἐν τῷ πληρώματι τῆς ἑαυτοῦ ἐλευθερίας, καὶ ἐν τῇ
ρύμῃ τῶν ἑαυτοῦ παθῶν, εὕρισκεν ἀνά πᾶν βῆμα ὄρια
ἀποδεδεγμένα παρὰ τῆς αὐτοῦ βουλήσεως, διότι δὲν
ἦσαν ἐπιβεβλημένα βιαίως ἐκ τῶν ἔξωθεν, ἀλλ' ἦσαν
προῖδον τῆς ἑαυτοῦ συνειδήσεως. Ἐκεῖνα τὰ ὄρια διὰ
τοῦτο δὲν ἀπωθήθησαν ὡς ἐμπόδια, ἀλλ' ἐσεβάσθησαν
ὡς καθήκοντα καὶ ὡς κέντρα πρὸς τὴν παραγωγὴν.
Ἔῤιξε τὴν οἰκίαν του ἔνθα εὕρισκε τὴν γυναῖκα ἀντι-
κείμενον σεβασμοῦ, καὶ σχεδὸν λατρείας, ὁ πατὴρ
τῆς οἰκογενείας ὠπλισμένος μὲ φοβερά δίκαια, εἰθι-
σμένος ἐν τῷ προστάγματι καὶ ἀσφαλῆς περὶ τῆς
εὐπειθείας, τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας δεσμὸς κοινὸς
καὶ σεβαστὸς, ὅπερ ἐπέβαλεν εἰς πάντας τὰ αὐτὰ
μίση, καὶ τὰ αὐτὰ συμφέροντα, παραδόσεις αἰῶνων,
ὦντινων ἦτο ζωσα ἢ ἱστορία ἐν ταῖς διαθήκαις τῶν
πάππων, οἵτινες διὰ προνοητικῆς στοργῆς ἐνηγα-
λίζοντο τοὺς αἰῶνας καὶ συνέχισον τὸ μέλλον πρὸς

τὴν διαιώνισιν τῆς οἰκίας. Ἡ οἰκογένεια ἦτον ἤδη δι' αὐτὸν ὡσπερ μικρά τις πατρὶς, ἣτις τῷ ἐδημιούργει καθήκοντα ἐπιδοδοκίμασμένα παρὰ τῆς καρδίας του, καὶ μεταμεμορφωμένα εἰς ἰσχυρὰ κέντρα πρὸς τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ εὐδαιμονίαν τῆς οἰκίας. Καὶ εἶχε τὴν μεγάλην πατρίδα γείτονα καὶ συγκεκριμένην, ἥτινα συνήντα ἀνὰ πᾶν βῆμα τῆς ζωῆς συνταυτίσθεισαν μετὰ τοῦ ἐδάφους, μετὰ τῆς οἰκίας, μετὰ τῶν συγγενειῶν, μετὰ τῶν ἑαυτοῦ συμφερόντων, τὰ πάθη του, καὶ τοὺς πόθους του, κοινωνίαν αἰσθημάτων, καὶ πίσειωφ, καὶ ἠθῶν, ἣτις διὰ λέξεως τὰ μάλιστα ἐκφραστικῆς ἐλέλεχτο ὁ Δῆμος. Αὐτόθι εὗρισκε νέους δεσμοὺς καὶ νέα κέντρα πρὸς τὴν πράξιν, ἡ ἐκκλησία του, ἡ κλάσις του, ὄργανισμοὶ ἰσχυροὶ, τῶν ὁποίων ἰθὺσθάνετο μέρος, ἰσχυρὸς μετὰ τῆς κοινῆς ἰσχύος. Ὅταν ἀνεπετανύετο ἐν τῷ ἀέρι ἡ σημαία πάντες περὶξ αὐτῆς συνωδοῦντο, ἀποφασισμένοι νὰ θυσιάσουν χάριν ἐκείνης, τὰς περιουσίας, καὶ τὴν ζωὴν, διότι ἡ σημαία ἦτο τὸ σύμβολον τῆς πατρίδος, καὶ ἡ πατρὶς ἦτον ἡ γῆ τῶν πατέρων, ἦτον ἡ οἰκογένεια, ἡ ἐκκλησία ἡ κλάσις, ὁ δῆμος. Ὁ ἄνθρωπος ἔζη ὡς ἐβρίζοβολημένος: τῷ ἑαυτοῦ ἐδάφει, τοῖς πάπποις του, τῇ οἰκίᾳ του, τῇ ἐκκλησίᾳ του, τῇ κλάσει του, τῷ δήμῳ του, κεκλεισμένος ἐν ὄργανισμοῖς δυνατοῖς, οἵτινες τῷ ἀνεμίμνησκον καθήκοντα πρὸς ἐκπλήρωσιν μᾶλλον, ἢ δικαιώματα πρὸς διεκδίκησιν. Ἡσθάνετο ἑαυτὸν οὐχὶ ὡς τι ἄτομον ἐλεύθερον καὶ μεμονωμένον, ἀλλὰ μέρος ὅλου τινος, ζῶν μετὰ τῆς ζωῆς ἐκείνου: υἱὸς σύνευνος, πολίτης, στρατιώτης, πικρὸς, ταύτης ἡ ἐκείνης τῆς ομάδος. Καὶ ἐδῶ ἦτο τὸ ἐλάττωμα ἐκείνων τῶν σιδηρῶν ὀργάνισμῶν: τὸ ἄτομον δὲν εἶχεν ἐνταῦθα ἰδίους σκοποὺς, ἀλλὰ κοινὸν τινα σκοπὸν, ὅστις συχνακὶς ἐδάρυεν ἐπ' αὐτοῦ ὡς ἡ μοῖρα, καὶ ἐφόνευε τὴν ἑαυτοῦ ἐλευθερίαν. Ὀλίγον

κατ' ελάχισον τὸ ὄριον ἐπερίσειυεν ἔπαυσε τοῦ εἶναι κέντρον τι, καὶ ἀπέβη ἐμπόδιόν τι. — Ὁ ἄνθρωπος ἐσφιγμένος ὡσπερ ἐν τινι δικτύῳ ἐξ ὀργανισμῶν ἐπιτεθειμένων νωτῶν μὲν, τοῖς δὲ, ἀφ' ὧν δὲν ἤξευρε πῶς ν' ἀπαλλαγῆ, ἠσθάνετο ἑαυτὸν αὐτόθι πνίγεσθαι καὶ φθισιᾶν καὶ λαβῶν εἰς μῖσος τὰ τιλμαφέστερα αἰσθήματα τῆς ζωῆς, τὴν θρησκείαν του, τὴν ρικογενειάν του, τὸν δῆμόν του, τὴν κλάσιν του βουλόμενος τιθένας ἐκ ποδῶν τὸ ἐμπόδιον, κατεπίεσε τὸ κέντρον. Ἐκεῖνα τὰ ὄρια δὲν ὑπῆρχον πλέον καθήκοντα ἀρεστὰ ἀποδεδεγμένα παρὰ τῆς ἑαυτοῦ βουλήσεως, ἀλλ' ὑποχρεώσεις ἐπιβεβλημμένοι ὑπὸ τῆς βίας, καὶ ἐν τῷ πυρετῷ τῆς πάλης, ἠφρανίσθησαν ἐν τῇ συνειδήσει του οὐ μόνον ἐκεῖνα αἱ ὑποχρεώσεις, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα τὰ καθήκοντα· ἡ θρησκεία, ἡ ἰδία ἠθικὴ τῷ ἀπέβη ὑποπτος, ὡς ἐπικαλεσθεῖσα ὑπὸ τῶν ἑαυτῆς καταθλιπτῶν καταρᾶται τὴν κοινωνίαν καὶ τὸν νόμον ὡς ὄργανα τῆς ἑαυτοῦ καταθλίψεως καὶ ἀπέπνευσε πρὸς τὴν φυσικὴν κατάστασιν, καὶ ἐπειδὴ ἐν τῷ αἵματί του εἰσεδεδύκει ἡ διαφθορὰ, ἐδίωξεν ἐξ αὐτοῦ τό τε αἰσχροὺν καὶ ἀγαθὸν αἷμα· Οὕτως ἤρξατο ἐκείνη ἡ ἐκλυσίς, ἣν ὁ Μακκιαβέλλης ἐκάλει διαφθορὰν Ἰταλικήν· Πολλοὶ ποιοῦσιν ἐκείνης τῆς διαφθορᾶς αὐτουργὸν τὴν ἐπιστήμην, καὶ δὲν βλέπουσιν ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἐπεφάνη ὅταν ἡ ὕλη ἦτον ἤδη διεσθαρμένη, ἐπεφάνη ὅπως ἐξυγιάνη.

Τί πρᾶγμα ἦτον ἡ ἐπιστήμη; ἦτον ὁ νοῦς ἐφηβαῖος ἤδη, ὅστις ἀπέκτα συνείδησιν τῆς αὐτονομίας του, καὶ διεκρίνετο ἀπὸ πάντων τῶν στοιχείων τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς φαντασίας, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων εἶχεν ἀυξηθῆ εὐπείστος καὶ ἀγνοῶν ἑαυτόν. Ἦτον ἡ Φύσις πάλαι κατηραμένη καὶ ἀφωρισμένη ἥτις κατεφάσκετο ἐν μέσῳ τῇ κοινωνίᾳ τοῦ μεταφυσικοῦ καὶ τοῦ προνομίου, καὶ προεκέρυττε τὰ δίκαια τοῦ

ἀνθρώπου. — Ἡ τὸ τὸ ἄταμον ὕπερ ἀντετίθει τὴν αὐτονομίαν του ἐναντι πᾶσιν ἐκείνοις τοῖς ἀποβροφητικαῖς ὀργανισμοῖς τῶν περιληπτικῶν ὄντων, ἐναντι τῆς οἰκογενείας, τῆς δῆμωφ. τῆς ἐκκλησίας, τῆς κλάσει, τῆς πολιτείας, καὶ ἀνεκέρυττε ἑαυτὸ πέλος καὶ οὐχί μέσον. Ἐὐ ὄριον ὕπερβεβλήκει· ἡ ἐλευθερία. Καὶ ἡ ἐπιστήμη ἦτον ἡ ἐλευθερία, ἡ τις ἀντέδρα κατὰ τοῦ δριού.

Διατί ἡ ἐπιστήμη ἔσχε τόσῳ βραχεῖαν ἐξουσίαν, ἐπὶ τῆς ῥωμανικῆς ζωῆς; Διότι ἡ ζωὴ αὐτόθι ἦτον ἐπιφυγμένη, ἀποσυρθέντος αὐτῆ πάντος κέντρου, πάντος αἰσθηματος τοῦ ὄριου. Καὶ εἰ θέλετε τοῦτου εἰκόνα, πῶς βλέπατε πρὸς τὴν καταστροφὴν. Ἐκεῖ ἦσαν εἰς βάρβαροις, οἵτινες προσχώρουν καὶ ἐδῶ ἦσαν στρατιῶται ἐστρατοπεδευμένοι πᾶρὰ τοῖς συνόροις, οἵτινες τοὺς ἀνέμενον. Ἐκεῖνοι ἐκόμιζον μεθ' ἑαυτῶν τὴν πατρίδα, τὴν οἰκογένειαν, τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, τοὺς γέροντάς των, τοὺς υἱούς των, ἦσαν λαός τις πρὸς παρελάσειν τὰ καλλίτερα ὄπλα των ἦσαν αἱ ἠθικαὶ αὐτῶν δυνάμεις. Ἐκεῖ ἦτον ἡ οἰκογένεια, καὶ ἐδῶ ὁ στρατῶν, στρατιῶται πάσης φυλῆς, πάντες καλούμενοι Ῥωμαῖοι καὶ διὰ ταῦτο οὐδεὶς τῆ ἀληθείας ῥωμανικῆς συνέσχημένοι ἐν τῇ αὐτῶν πεδίων, περὶ τῆς ζωῆς ἀνευ τινὸς κέντρου εἰμὴ τοῦ σιτηρασιουῆ ἀνευ τινὸς ἄλλου δεσμοῦ εἰμὴ τῆς πειθαρχίας, ἐπιφοβοὶ οὐχὶ τοῖς ἑαυτῶν ἐχθροῖς, ἀλλὰ τοῖς ἑαυτῶν συμπατίταις, οἵτινες τοὺς ἀπεχάλουν πραιτωρικοῖς μακρᾶν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς καρδίας ἡ οἰκία, ἡ οἰκογένεια, ὁ ναός, ἡ πατρὶς, πάντα τὰ κέντρα, ἅτινα ποιοῦσι μεγάλους τοὺς ἀνθρώπους.

Καὶ διατί ἡ ἐπιστήμη ἠδυνήθη τόσῳ μικρὴν ἐν Ἱταλίᾳ;

Διότι αὐτόθι ἦσαν ἐξησθηνημένα θλα ἐκεῖνα τὰ ὄρια, ἅτινα εἶχον ἐξεγείρειν τόσῳ δυνάμει ζωῆς ἐν

εκείνη, ἥτις κέλῃται ἡλικία μεσαιῶνος· ἠτονημένοι οἱ χαρακτῆρες, ἐκπεπορευμένοι αἱ ἠθικαὶ δυνάμεις διαμεινάσαι μορφαὶ κεναί, ἐκκλήσια, οἰκογένεια, πατρίς, κλάσις, πολιτεία, πᾶς κοινωνικὸς ὄργανισμὸς, πᾶς βίος δημόσιος, κεναὶ μορφαί, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ ὑψηλὴ εἰρωνεία τοῦ Ἰταλικοῦ νοὸς εἶχεν ἐξαγάγει τὸ περιεχόμενον. Ἐν τῷ ἰδίῳ ἐπιστήμονι ἡ ζωὴ ἦτο πολὺ κάτωθι τοῦ λογισμοῦ, θαυμὰ βίαιαι, καὶ ριζικαὶ αἱ ἐννοιαὶ, ὑποκριτῆς ἡ διάλεκτος, καὶ δουλικαὶ αἱ πράξεις. Ἡ ἐπιστήμη δύναται νὰ δώσῃ καινόν τι περιεχόμενον ὅταν εὐρίσκη ὕλην, ἥτις τὸ ἀπεχδέχεται· ἄλλως εἶναι ἠλιόσ τις, ὅστις ἀκτινοβολεῖ ἐν τῷ κενῷ χωρὶς νὰ δύνῃται νὰ σχηματίσῃ πῆριξ ἑαυτῷ τὸ ἑαυτοῦ σύστημα, καὶ πορεύεται εἰς οὐρανοὺς πλεόν μεμαχρυσμένους, ζητοῦσα ὕλην μᾶλλον νέαν καὶ μᾶλλον εὐγονον. Ἡ ἐπιστήμη ἵνα ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ζωῆς χρεῖα ὅπως ἀγαπᾷ τὴν ζωὴν, ὁποῖαν τὴν εὐρίσκει, ἔστω καὶ ἐσθιμένην, καὶ σπουδάζῃ ν' ἀναδημιουργήσῃ ἐνδοθὶ τὰ κέντρα καὶ τὰ ὄρια διακαθαίρουσα αὐτὰ τῆς σκωρίας, ἣν ὁ χρόνος ἐπ' αὐτοῖς ἐπιπροστέθηκε καὶ ἐπανάγουσα αὐτὰ ἐν ταῖς αὐτῶν ἀρχαῖς ὁπότεν ἦσαν μᾶλλον ἐν τῇ συνειδήσει ἢ ἐν τοῖς θεσμοῖς. Ἄλλ' ἐὰν ἡ φθίσις εἶναι ἐν ταῖς ρίζαις, ἐὰν ὁμοῦ μετὰ τῆς θρησκείας ἀπολέλοιπε τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, ἐὰν τὸ αἶσθημα τῆς πατρίδος καὶ τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἐλευθερίας εἶναι χαλαρὸν, ἐὰν αἱ ἴδιαι ρίζαι τῆς ζωῆς εἰσι ξηραὶ, τί δύναται ποιῆσαί σοι ἡ ἐπιστήμη; Ἡ ἐπιστήμη οὐ δύναται δοῦναί σοι τὴν ζωὴν, τούναντίον τότε σοὶ στρέφει τοὺς ὤμους, καὶ ἀηδιάζει ἐντεῦθεν, καὶ δὲν ἀκολουθεῖ πλεόν τὸν ῥοῦν τῶν πραγμάτων, ἀκολουθεῖ τὸν ῥοῦν τῶν ιδεῶν, ἀποσύρεται ἐν τῇ μοναξίᾳ τοῦ λογισμοῦ, ἀπόφησιν οἰαδῆτινι δράσει ἀμέσῳ ἐπὶ τῆς ζωῆς, ἐργάζεται διὰ τὴν ἀν-

θρωπότητα, καρποφορεί ἐν ἐτέραις σφαίραις. Οὕτως ἡ ἐπιστήμη ὑπῆρξε παρ' ἡμῖν μᾶλλον ριζικὴ ἐν τοῖς ἑαυτῆς διανοήμασι, καὶ μᾶλλον στεῖρα ἐν τοῖς ἑαυτοῖς δράμασι. Πολλοὶ σήμερον ἐτι μεγαλαυχουσιν ἐντεῦθεν, καὶ ἐξαίρουσι τὴν φωτεινότητα τοῦ Ἰταλικοῦ νοῦς, ὅστις ἐώρα τόσῳ ὑψηλὰ, καὶ τόσῳ μακρὰν ὁπτόταν ἀκόμη ἀλλαχόθι συνεζήτουν περὶ θεολογικῶν πραγμάτων. Καὶ δὲν ἀναλογίζονται ὅτι ὁ Ἰταλικὸς νοῦς ἐώρα κάλλιον, διότι ἡ ἑαυτοῦ καρδιά ἤσθάνετο χείρων, ἀπολελοιπότων τῶν αἰσθημάτων, τῶν παθῶν, τῶν παρχρούσεων, ἅτινα παρχρατοῦσιν ἐν τῇ ἑαυτοῦ πτήσει τὸν νοῦν, καὶ τὸν ἔλκουσιν ἐν τῇ ἑαυτῶν τροχιᾷ καὶ ἐμποδιζοῦσι τὴν εἰς τὰ ἔξω ἀπόδρασίν του, ἐλευθέρων ἐν τῷ ἑαυτοῦ δρόμῳ ἀλλὰ μεμονωμένον καὶ ἄγονον.

Ἡ ἐπιστήμη ἠδυνήθη τόσῳ μικρὸν ἐν Γαλλίᾳ ὥσπερ ἐν Ἰταλίᾳ ἀλλὰ δι' ἀντιθέτους αἰτίας. Παρ' ἡμῖν βίος τις πλήρης καὶ περιδινούμενος συνεπλήρου τότε τὸν ἑαυτοῦ κύκλον ἀντανακλόμενος ἐν ταῖς τέχναις καὶ ταῖς ἐπιστήμαις. Αὐτόθι ἐν Γαλλίᾳ ἦτον ἐν τῇ πλήρει ἀκμῇ της, καὶ τὸ ὄριον αὐτόθι διετηρεῖτο ἐτι μετὰ πολλοῦ γοήτρου. Ἡ μοναρχία αὐτόθι ἦτον ὄργανον κατακτῆσεως, ἀφομοιώσεως καὶ δόξης· ἠφθόουν οἱ διαπρεπεῖς οἶκοι, οἵτινες ἀντεπροσώπευον τὰς ἐθνικὰς δόξας· ἡ θρησκεία ἐνεθυμίζε τὰς εὐγενεστέρας δημώδεις παραδόσεις, Κάρολον τὸν μέγαν καὶ Κάρολον τὸν Μαρτίλον, Γοφφρέδον, Ἁγίον Λουδοβίκον, Ἰωάνναν Δ' Ἄρχου. Αἱ δημοτικαὶ δυνάμεις ἦσαν ὀρηκτικαὶ, ἐξαπλωτικαὶ, φαντασιώδεις, καὶ φιλόδοξοι. Τοῦθ' ὅπερ ἐτι καὶ σήμερον ἐστι μέγα μέρος τοῦ ἐθνικοῦ δαίμονος. Ἐναντίον ταύτῃ τῇ ζωῇ ῥωμαλέα καὶ νέα ἔσπερξεν εἰς μάτην ἡ εἰρωνεία τοῦ Ῥαβελίου, ἡ εὐαισθησία τοῦ Μορταίγγου τὸ αὐσηρὸν πνεῦμα καὶ πεζικὸν τῶν Οὐγγο-

νόπτων, ἡ μελαγχολικὴ σκέψις τοῦ Πασχάλ καὶ αἱ ἐκστατικαὶ λεπτότητες τῶν Γκιανισιστῶν. Τὸ νέον πνεῦμα μόλις ἤδυνήθη νὰ σκαλίσῃ τὴν ἐπιφανείαν ζωῆς τινος μᾶλλον παραχώδους ἢ σπουδαίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ εἰς μάτην ἐζητεῖ τὸν συλλογισμὸν, τὴν σκέψιν, τὴν γαλήνην καὶ τὴν ἐνδοθὶ ἰσορροπίαν. Διμάχαι αὐτόθι ὑπῆρξαν βίαιοι, τυρετώδεις, μειγμέναι σκανδάλων καὶ ἐπιγράμμάτων ὅπως ἤγε καὶ ἔφεραν ὁ ἔθνικὸς δαίμων· ἀλλ' οἱ Παρίστοι εὐχέζον συμπόσιόν τι, τὰ δὲ συμφέροντα ἐμάχοντο πρὸς τὴν συντήρησιν βίου τινος, ὅστις ἐτι ἠσθάνετο ἑαυτὸν σφριγώδη. Τὸ δημόσιον πνεῦμα κατάκαρον κατακτῆσεων καὶ δόξης ἐκάθευδεν ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ μεγάλου Βασιλέως· καὶ ἀνὰ τὰς ἀπατηλὰς ἐπιφανείας τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος, οὐτινος κόσμημα ἦσαν φιλολόγοι καὶ ἐπιστήμονες, πομπώδης αὐλικὴ ἀδρότης, μαρμαίρωνε πρασίον πρὸς τινα ζωὴν ὄλιγος συνθηκμαίαν, εὐθυμον, κεκαλλωπισμένην, ἀνειμένην, κἀτωθέτης ἀποσίω· ἐμυκάντο ἀπερίγραπτοι ἄβυσσοι. Ἡ ἀφύπνιξις ὑπῆρξεν ἀδρόδης. Ἄνετειλεν ἡ χλεύη πρὸς πάντας τοὺς ἔθνικους θεομοδς, ἀποβάντων αὐλικῶν παρασῆμων, καὶ ἐν ἀκείνῃ τῇ χλεύῃ ὑπέπνεεν ἡ εἰρωνεία τοῦ Βολταίρου καὶ ὁ χόλος τοῦ Ρουσό. Ἡ ἐπιστήμη αὐτόθι ἀπέβη ἐπανάστασις, διατί ἔσχεν εἰς ἑαυτῆς ὑπηρεσίαν καὶ ἦν τινα κλάσιν, ἥτις ἤτειπην· ἑαυτῆς θέσιν ἐν τῷ βίῳ. Καὶ ἡ ἐπανάστασις ὑπῆρξε βίαια, θυελλώδης, δραματικὴ, καὶ ἐν τοῖς ἑαυτῆς σπασμοῖς ἀπόλυτος ὡσπερ ἡ ἀφηρημένη ἐπιστήμη ὡσπερ ἡ ἀνθρωπότης. Ζητοῦσα ἐλευθερίαν οὐχὶ ἐν τῷ ὄριῳ ἀλλὰ κατὰ τοῦ ὄριου, ἐξέβρηξεν τὸ ὄριον· καὶ δεῖ ἔδωκε τὴν ἐλευθερίαν. Μαχομένη τὴν δευσιδαιμανίαν, ἔσβυεν ἐν τοῖς μὲν τὸ ὄρασκευτικὸν αἶσθημα, καὶ προεκάλεσε ἐν τοῖς δεξ, ὡς ἀντίδρασιν τὸν φαγατισμὸν. Καθέρωσε τὴν

δικαιολογικήν ἰσότητά, καὶ πᾶρῆγαγεν πραγματι-
κὴν ἀνισότητά αισθανθεῖσαν πικρότερον ἐν ἐκείνῃ
τῇ ἀντιφάσει, καὶ τὸ προῖόν ὑπῆρξε τὸ μῖτος τῶν
κλάσεων τὸ δραστικώτερον κοινωνικὸν ἐκλυτήριον,
καὶ τὰ τρυφερώτερα προβλήματα ἐγκαταλείψι-
μέναις τὴν ἄλογον βίαν. Παρέταξε περιουσίας,
οἰκογενεῖας, πολιτεύματα καὶ κυβερνήσεις· καὶ ἡ
καταιγὶς ἤρπασε μεθ' ἑαυτῆς πᾶσαν εὐστάθειαν
χαρακτήρος, πᾶσαν σταθερότητα πειθαρχίας, πᾶν-
τα καινῶν-δεσμόν, τὴν λατρείαν τοῦ καθήκοντος
καὶ τοῦ νόμου. Ἀνέπτυξε μεγάλους χαρακτήρας,
μεγάλα δυνάμεις, τὰς ἐχράσθη καὶ τὰς κατεχρά-
σθη, ματεχειρίσθη καὶ ἀπέκαρε καθ' ἑλὰ αὐτῆς
τὰ μέρη ζωὴν τινὰ πεπροικισμένην τὸσαύτης ἐλα-
στικότητος, ἥτις σήμερον ἐτι οὕτω καταπατηθεῖσα
ἀπειλεῖ καὶ προσβάλλει. Ὅποτε οὐκ ἠδυνήθη ἔχειν
τὰ πράγματα, ἠρκέσθη ἐν τοῖς ὀνόμασι μὴ δυνάμει
ἔχειν τὴν αὐσίαν, ἐνηγκαλίσθη τὴν σκιάν, ἀνέκτησε
τὸν αὐτοκράτορα ἀνευ τῆς αὐτοκρατορίας, τὴν δημο-
κρατίαν ἀνευ τῶν δημοκρατῶν, ἐπανάλαβε καὶ διέπι-
θήκισεν αὐτὴν τὴν ἰδίαν ἐπανάλαβεν ἐπ' ἀναστάσεως
ἀνευ ἐπαναστατῶν, ἐποίησας ἀνευ ἡρώων· ἡ ἰστορία
ἀπέθη κύκλος τις, ἐν τῷ ὁποίῳ στοιχεῖα, ἀτὰ νικώ-
μενα, ὅτε νικῶντα, αἶβί βίαια, διαμάχονται καὶ κατανα-
λίσκονται. Ὅρια καὶ ἐλευθερίαι ἐξησθενημένα ἐν τῇ
συνειδήσει, κατηναλωμένα ἐν τῇ πρασίφει, δὲν ἦσαν
πλέον αἱ ὀργανικαὶ λειτουργίαι ἁρμονικῆς τινος κοι-
νωνίας· ἦσαν μηχανισμοὶ τοσαύτω περισσώτερον τε-
χνητοὶ καὶ περιπεπλεγμένοι ἐν ταῖς ἑαυτῶν συζεύ-
ξεσι, ὅσῳ ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ αὐτόθι ἦτο περισσώτερον
ἀσθενῆς καὶ ἥττον σεβασῆ, οὕτως ὥσε αὐτὴ τὰ συμ-
θελλόμενα μέρη ἐπέβρωσαν τὴν πίστιν, οὔτε αἱ θε-
αμαὶ ἐγίαχον τὴν ἐλευθερίαν. Ἐργαζόμενα ἔξω
πάσης παραδόσεως καὶ πάσης ἱστορικῆς συντάξεως,

ἡ κοινωνία ἔμεινεν εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν τῆς τῶν ἐγ-
γεφάλων ἐργασίας· ἐδοκιμάσθησαν πάντες οἱ μηχαν-
ισμοί, ἐγένοντο ὅλα τὰ πειράματα. Τὰ γεγονόνα
κατήναγκάσθησαν νὰ πορεύωνται μετὰ τῆς αὐτῆς
τῶν ἰδεῶν ταχύτητος· ἡ ἱστορία ἐξῆλθε ἀπὸ τὴν
φυσικὴν πορείαν τῆς, ὑπῆρξε πορεία ἰλιγγιώδης, ἥ-
τις ἀκόμη δὲν εὔρεν τὸ ἑαυτῆς σημεῖον σταματή-
σεως· ἀφίνουσα ὀπισθὲν τῆς ἐν τῇ πορείᾳ νόας ἀμ-
φιβόλους, αἰσθήματα κλονούμενα, χαρακτῆρας ἀ-
στάτους, καὶ ἐγὼ οὐκ οἶδα πνεῦμά τι ἀνεπαρκές
καὶ ἀνήσυχον, περιπετές, ὅπερ λίαν συνταράσσεται
καὶ μικρὸν συμπεραίνει ἄνευ σταθερότητος ἐν τοῖς
σκοποῖς, καὶ ἄνευ σπουδαιότητος ἐν τοῖς μέσοις.

Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη δοκιμὴ ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ ἐ-
πιβρόη τῆς ἐπιστήμης ἐστὶν ὁρατὴ. Πλέον ἡ ἐπανά-
στασις, ὑπῆρξεν ἀντίδρασις τῆς φύσεως κατὰ τῆς
κοινωνίας, τῆς ἐλευθερίας κατὰ τοῦ ὀρίου. Ἐκάς ἡ
κοινωνικὴ δύναμις ἐν τῇ ἐκχύσει τῆς νεότητος τῆς
ὑπερέφερεται καὶ δεινοῦται.

Ἡ θρησκεία ἣτις δὲν εἶναι τοῦ κόσμου τούτου,
θέλει νὰ ἦναι τοῦ κόσμου τούτου· Ἡ πολιτεία σφε-
τερίζεται τὸ κατ' αὐτὴν, καὶ σφετερίζεται τὴν οἰκο-
γένειαν, καὶ σφετερίζεται τὸ ἔθνος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπι-
στήμη εἶναι σφετεριστὴς καὶ ληλατεῖ τὰς ἐτέρας
τῆς κοινωνικῆς ζωῆς σφαίρας, καὶ θέλει νὰ πρα-
γματώσῃ ἐν ἐκείναις ἑαυτὴν τὴν ἰδίαν, ἀλλοιοῦσα
τὴν φύσιν των, θέλει νὰ μορφώσῃ κοινωνίαν τινα δια-
νοητικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν, καὶ ὡσπερ ποτε ἐλέγε-
το, τὸ βασιλεῖον τῆς φιλοσοφίας. Ἐσχάτη μορφή
τοῦ πνεύματος, δὲν εἶναι ἀπορία, ἐὰν ζητῆ, ἑαυτὴν,
ἐν πάσαις ταῖς ἄλλαις, καὶ ἐκεῖ ἔνθα δὲν ἤθελεν εὔ-
ρει ἑαυτὴν ν' ἀπέρχηται βιαίως. Ἐν τῇ ἀγερωχίᾳ τῆς
καὶ ἐν τῇ ἀπειρίᾳ τῆς λίαν ἐπάρθη περὶ τῆς ἑαυτῆς
ἰσχῦος, ἐπίστευσεν ὅτι ἐκεῖνο, ὅπερ ἐν τῷ πνεύματι

ἐπιφαίνεται λογικὸν ἐμῆθεν καὶ ἡδύνατο ἀν διὰ τοῦτο μόνον μετενεχθῆναι ἐν πράξει, καὶ τὸ ἑαυτῆς ῥητὸν ἦτο «ἀπολέσθωσαν αἱ ἀποικίαι μᾶλλον ἢ αἱ ἀρχαί». Αἱ ἀποικίαι ἀπωλέσθησαν, ἀλλὰ δὲν ἐσώθησαν αἱ ἀρχαί. Καὶ τί ἐπισυνέβη; Ἡ ἐπιστήμη ἀπώλεσε τὴν πίστιν τῆς, ὡσανεὶ ἐγεγόνει αὐτῇ ἀφορμὴ πασῶν ἐκείνων τῶν συμφορῶν, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐν τῇ ἐπιγνώσει τῆς πλάνης των ὠπισθοπόρθησαν μέχρι τοῦ μεσαιῶνος, ζητοῦντες σωτηρίαν ἐν τῷ κατηχησμῷ, ὡσανεὶ ἦτο τόσῳ εὐκόλον νὰ τὸν ἐπαναγάγῳσιν ἐν τῇ συνειδήσει, ὡς ἦτον εὐκόλον νὰ τὸν ἐπαναφέρωσιν ἐν τῇ μνήμῃ. Βεβαίως ἀπὸ ἐκείνου τοῦ ἀνεπιλήψου κινήματος πολλὰ εὐεργετήματα προσεγένοντο τῇ ἀνθρωπότητι. Ἡ ἐλευθερία ἐγένετο ὁδὸς ἐν τοῖς ἐκπεπολιτευμένοις λαοῖς· πολλὰ τεχνητὰ ὄρια κατέπεσαν· πολλὰ κοινωνικά ὄρια μεταμεμόρφωνται· ἡ αὐτονομία καὶ ἡ ἰσότης τοῦ ἀτόμου γεγέννηκε τὴν αὐτονομίαν καὶ τὴν ἰσότητα τῶν ἐθνῶν, τὸ τῆς ἐθνικότητος αἶσθημα· ἡ ἐπιστήμη ἐκδιδαχθεῖσα ἐν ἐκείνῃ τῇ τρομερᾷ δοκιμασίᾳ καταβαίνουσα ἐκ τῆς κορυφῆς τῶν ἑαυτῆς ἰδεωδῶν, καὶ εἰσερχομένη ἐν τοῖς μυστηρίοις τῆς ζωῆς καὶ εἰς τὰς τῆς ἱστορίας τρίβους, καθεσθεῖσα ἐπάνω τοσοῦτων καταστροφῶν γέγονε σύννους, θετικῆ καὶ ὀργανωτικῆ. Ἡ πείρα ἐκαρποφόρησεν. Ὡμεν εὐγνώμονες τούτου, ἐκείνῳ τῷ εὐγενεῖ λαῷ, ὅστις ἔκαμε τὴν δοκιμὴν ἑαυτοῦ δαπάνη, ἐπὶ τοῦ σώματός του, καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς του· τούτῳ τῷ μάρτυρι τῆς ἀνθρωπότητος, ὅστις ἐνεκεν ταύτης κατηνάλωσε τὰς δυνάμεις, καὶ ἐβράχυε τὴν ζωὴν, τούτῳ τῷ λαῷ, ὅστις ἔσχε μᾶλλον ἐλαττώματα ἢ σφάλματα, καὶ ἡ ἱστορία τιμωρεῖ πάντοτε τὰ ἐλαττώματα, καὶ φεῖδεται συχνὰ τὰ σφάλματα, διότι τὸ ἐλάττωμά ἐστιν ἀσθένεια, καὶ ἡ ἱστορία, ὡς περ ἡ φύσις, τρέφει τοὺς ἰσχυροὺς καίτοι ἐνόχους δαπάνη τῶν ἀδυνάτων.

Ἡ ἐπιστήμη ἥτις ἐν τῇ λατινικῇ κοινωσίᾳ κατέτιτε πλέον ἐκείνου, ὅπερ ἠδύνατο νὰ ἀποβροφήσῃ καὶ ἐκπέψῃ, διέμεινε ἀπεναντίας ἐν τῇ ἀγγλο-αλεμάνικῃ ζωῇ ἀρωγὸς μετριώφρων, διότι αὐτόθι συνήντησεν ὀργανισμοὺς καταπληκτικούς, πλήρεις γούτρου καὶ ἰσχύος καὶ θάρρους, καὶ δὲν ἐρρίφθη κατ' αὐτῶν ὡσπερ ἐχθρὰ, ὅπως τοὺς ἀπασυνθέσῃ ἀλλ' ἐισέδουαεν ἐκεῖ ἔνδον μετὰ κινήσεως ἡρέμου ἀλλὰ συνεχοῦς. Καὶ μετ' ὀλίγης ἀντιστάσεως διότι οἱ ζῶντες ὀργανισμοὶ ἐν τῷ ὀργανισμῷ τῆς ἀναπτύξεώς των, δὲν ἔχουσι ἐν ὑποψία τὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ μέγιστα χρωῶνται ταύτης ὡσπερ ὀργάνου ὅπως εὐρυθώσῃ καὶ παγισθῶσῃ, διακαθαίρομενοι καὶ ἀναμορφωνόμενοι, ἤτοι ἀφ' ἑαυτῶν ἀπωθοῦντες τὰ νεκρὰ καὶ ἐῶλα μέρη, καὶ ἀνακαίροντες τὴν ὕλην ἐνθὰ οἱ γεγηρακότος καὶ ξηροὶ ὀργανισμοὶ ἵτανται κεκλεσμένοι ἐν ἑαυτοῖς καὶ τρέμουσι τὴν ἐπιστήμην, μισοῦσι τὸν ἀέρα καὶ τὸ φῶς, ὡσπερ πτώματα, ἀπὸ τῆς ἐπιπέφῃ τοῦ ἀέρος διαλύονται. Αὐτόθι ἡ ἐπιστήμη εἰργάζετο οὐχὶ ἐξῶ τοῦ ὄριου, ἀλλ' ἐνδον ἐκείνου, καὶ διεφώτιζεν ἀπὸ τοῦ ὕψους τὴν ζωὴν χωρὶς ν' ἀναμιγνύηται, χωρὶς νὰ τὴν ἐκδιάζῃ, αὐτάρκης ἐν τῷ ἑαυτῆς μετριοπαθεῖ μέρει. Τοιοῦτοτρόπως ζῆ καὶ ζῆται μακρὸν χρόνον ἡ ἐκκλησία, ὁ δῆμος, ἡ κλάσις, ἡ οἰκογένεια, ἡ πολιτεία καὶ ὁ νόμος, ὁ ρα σέβαστά; ὡς ἡ φωνή ἐστὶν ἐπι ἰσχυρὰ ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων καρδίαις, καὶ τοῖς ἐρεθίζει καὶ τοῖς ἀναπτύσσει τὰς παραγωγικὰς δυνάμεις. Καὶ ὁμοῦ αὐτόθι ζῆ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ ἐλευθερία, ἡ εὐρύτερα ἐλευθερία συνειδήσεως, συζητήσεως καὶ συνεταιριεμοῦ, ἥτις οὐδέποτε κίνδυνός τις, ἀλλὰ ἰσχύς, διότι ἡ τοῦ νοῦς πτῆσις ἔχει αὐτόθι τὰ ὄριόν της, ἐν ταῖς κοινωνικαῖς δυνάμειν ἐπι ἀκραίοις, τὸ αἴτημα τὸ θρησκευτικῶν, ἡ πείλαρχία, ἡ ἀφομοίωσις, τὸ ἠθικόν

θάρρος, τὸ αἶσθημα τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως, ὁ ἔρωσ τῆς φύσεως καὶ τῆς οἰκογενείας, τὸ σέβας τῆς ἐξουσίας, ἡ τήρησις τῶν νόμων, πᾶσαι ἐκεῖναι αἱ ἠθικαὶ δυνάμεις, ἃς ἐν τῷ συνόλω αὐτῶν, ἡμεῖς καλοῦμεν ἄνθρωπον. Ἀκούω λέγειν ὅτι ἡ ἐπιστήμη πεπλήκει μεγάλην τὴν Γερμανίαν. Αἶ! κύριοι, εἶναι αὐταὶ αἱ ἰδιότητες αἰτινες ποιοῦσι μεγάλους τοὺς λαοὺς, καὶ ἡ ἐπιστήμη δὲν τὰς δημιουργεῖ, τὰς εὐρίσκει. Κάλλιστα δύναται αὕτη νὰ τὰς ἀναλύσῃ, νὰ ζητήσῃ τὴν καταγωγὴν των, νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν σχηματισμὸν των νὰ προσδιορίσῃ τὰ ἀποτελέσματά των. Κάλλιστα δύναται ἐτι νὰ τὰς μετριάσῃ. νὰ τὰς διορθώσῃ νὰ τὰς στρέψῃ πρὸς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ τέλος· ἐν μόνον πρᾶγμα δὲν δύναται, δὲν δύναται νὰ τὰς παραγάγῃ, καὶ ὅπου εἰσι χαλαραὶ καὶ κατηναλωμέναι, δὲν δύναται αὕτη νὰ τὰς ἀντικαταστήσῃ. Οὐχί, αὕτη δὲν δύναται, ἔνθα τὸ ὀρησκειτικὸν αἶσθημα ἀτονεῖ, νὰ εἴπῃ· ἡ ὀρησκεία, εἰμὶ ἐγὼ, καὶ δὲν δύναται, ἔνθα ἡ τέχνη ἀγονεῖ, νὰ εἴπῃ τέχνη, εἰμὶ ἐγὼ, δύναται νὰ σοὶ δώσῃ φιλοσοφίαν τινὰ τῆς ἱστορίας, τῆς γλώσσης, τοῦ ἀνθρώπου, τῆς πολιτείας· ἀλλὰ δὲν σοὶ δίδει τὴν ἱστορίαν, τὴν γλώσσαν, τὸν ἄνθρωπον, τὴν πολιτείαν. Σοὶ δίδει τὴν συνείδησιν τῆς ζωῆς, δὲν σοὶ δίδει τὴν ζωὴν, σοὶ δίδει τὴν μορφὴν, δὲν σοὶ δίδει τὴν ὕλην, σοὶ δίδει τὴν γεῦσιν, δὲν σοὶ δίδει τὴν ἔμπνευσιν, σοὶ δίδει τὴν νόησιν, δὲν σοὶ δίδει τὴν εὐφύϊαν.

Ἡ μία μορφή δὲν ἔννοεῖ τὴν ἑτέραν. Τὸ αἶσθημα δὲν ἐμπεριλαμβάνει τὴν φαντασίαν, ἡ φαντασία δὲν ἐμπεριλαμβάνει τὴν νόησιν. Ἐκάστη μορφή τίθησιν ἑα τὴν ἐν ταῖς ἑτέραις, καὶ αὐτόθι δὲν βλέπει εἰμὴ ἑαυτὴν, καὶ ἐπιγελά ἐκείνου, ὅπερ δὲν εἶναι αὐτῆς. Τὸ αἶσθημα θεωρεῖ μετὰ βλέμματος

συμπαθείας τὸν ἄνθρωπον· φαντασίας, ὅστις ἔχει
χρεῖαν εἰδώλων ὅπως ἀνυψωθῆ μέχρις αὐτῶ· καὶ
ὁ νοῦς δὲν ἐμπεριλαμβάνει τὸ αἶσθημα ἐν τῇ ἑ-
αυτοῦ ἀγνοίᾳ ἀπλοῦν καὶ συγκινητικόν. Μορφή
τις προοδεύει τῇ ἀληθείᾳ, ὅταν ἀναγνωρίσῃ τὸ ὅ-
ριόν της ἐν ταῖς ἑτέραις μορφαῖς, καὶ τὰς σπου-
δάξῃ, καὶ τὰς καταλαμβάνῃ, καὶ τὰς σέβεται καὶ
ποιεῖ ἐξ ἐκείνων τὸ ἐνδύμᾳ της. Ἡ καθολικὴ θρη-
σκεία ὑπῆρξεν τῇ ἀληθείᾳ δυνατῇ, ὁπόταν ἐξῆλ-
θεν ἀπὸ τὸν ἀσκητισμόν της, καὶ ἀνεγνώρισεν τὸ
ἄριόν της ἐν τῇ ζωῇ, καὶ ἰδιοποιήθη τῶν παθῶν
ταύτης, τῶν συμφορόντων καὶ τῶν μορφῶν, καὶ ὁ
Πάππας ὑπῆρξεν Βασιλεὺς, καὶ ὁ Καρδινάλιος ὑ-
πῆρξεν Πρίγκηψ, καὶ ὁ Ἐπίσκοπος ὑπῆρξεν Βασι-
λεὺς. Ὑπὲρ ἐκείνῳ τῶ κοσμικῶ ἐνδύματι ἦτον αὐτῇ
ἐν τῷ ἑαυτῆς πνεύματι, καὶ τῇ ἀληθείᾳ της· καὶ
ἐὰν ἐκπίπτῃ, τοῦτο δηλοῖ ὅτι ἐκεῖνο τὸ ἐνδύμα ἀ-
πέβη τὸ σῶμά της καὶ ἡ οὐσία της, καὶ ἐὰν ἀπώ-
λεσε τὴν κοσμικὴν ζωὴν, τοῦτο δηλοῖ ὅτι ἐξ αὐ-
τῆς εἶχεν ἀποσυρθῆ ἡ πνευματικὴ ζωὴ. Μεγάλην
τίνα πρόοδον πεποίηκεν ἡ ἐπιστήμη, ὁπόταν ἐφθα-
σε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸ ἑαυτῆς ὄριον ἐν τῇ ζωῇ καὶ
γέγονεν ἰσχυρά, διότι γέγονε μετριόφρων. Ἐ-
κείνην τὴν ἡμέραν ὅτε ἠδυνήθη νὰ κατοπτρεύσῃ
ἑαυτὴν ἐν τῇ ζωῇ, καὶ νὰ εὖρη ἐνδον αὐτόθι τὴν
σφαῖραν της· πλαγίως τοῖς ἄλλοις καὶ νὰ τὰς σπου-
δάξῃ καὶ νὰ τὰς καταλάβῃ καὶ νὰ τὰς σέβηται
ἐν τῇ αὐτῶν αὐτονομίᾳ ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ των, ἐν τῷ
πρὸς τὴν ζωὴν δικαίῳ των, νὰ τὰς ἰδιοποιηθῇ, νὰ
κάμῃ ἐξ ἐκείνων τὸ ἐνδύμᾳ της, διαμένουσα αὐτόθι
ὅπισθεν αἰτία ἐνεργητικὴ καὶ μεταμορφωτικὴ, ἐκεί-
νην τὴν ἡμέραν ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τῆς δυνάμεως
της. Αὕτη ἐστὶν ἡ μεγάλη ἀνακάλυψις τοῦ ἡμε-
τέρου αἰῶος, ἥτις ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἐκείνην τοῦ ἁ-

τιμοῦ. Τὸ ἀρχαῖον ἰδεῶδες ἦτον ἡ ~~Βαρβαρία~~ ἡ ἐπιστήμη, πῶς θανάται τὸ πᾶν, τὴν στεφανώνει καὶ τὴν θεοποιεῖ. Τὸ ἰδεῶδες τὸ νέον ἐστὶν ἡ Μαργαρίτα, ἡ ζωὴ ἡ ἀμαθὴς, ἀνευ συνειδήσεως, ἀλλὰ πλουσία πίστεως, πόθου, φαντασίας καὶ θεληγῆτρων. Καὶ ἡ ἐπιστήμη γίνεται Φάουστ, ὁ σοφὸς, ὅστις κατεφρόνησε τὴν ζωὴν κατέκλεισθη ἐν τοῖς βιβλίοις, καὶ προσδοκᾷ παρὰ τῆς ἐπιστήμης θαύματα, ἀτενίζει τὸν ἀνθρωπίσκον I homunculus καὶ ὅστις ἐν τῇ τῆς πλάνης του ἔπιγνώσει ἀφίνει τὰ βιβλία καὶ ζητεῖ τὴν ζωὴν, καὶ βαπτιζόμενος ἐν τοῖς δροσεροῖς κύμασι τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστορίας ἀνευρίσκει τὴν ἑαυτοῦ νεότητα, ἀνευρίσκει τὸν ἔρωτα καὶ τὴν πίστιν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει κατανοεῖται διατί οἱ φιλόσοφοι ὑπῆρξαν ἦττον ἰσχυροὶ τῶν ἀμαθῶν ἀποστόλων; διατί οἱ Ῥωμαῖοι μὲ τόσας σχολὰς, καὶ μὲ τόσας διδασκαλίας, ὑπέκυψαν τοῖς ἀναλφαβῆτοις, οὓς ὠνόμαζον βαρβάρους. Διατί ὁ Μακκιαβέλλης ὅστις ἠπίστατο περὶ πολιτείας, ὑπῆρξεν ἦττον ἰσχυρὸς ἐκείνων τῶν βαρβάρων, οἵτινες ἐθεμελίουν τὰς πολιτείας; Καὶ διατί οἱ ἐκπεπολιτισμένοι Ἴταλοι ἠδυνήθησαν νὰ περιφρονησῶσι, κατανοήσῶσι, χλευάσῶσι, ἀλλ' οὐχὶ νὰ νικήσῶσι τὴν ἀμαθῆ βαρβαρότητα, διδάσκαλοι πεπεδημένοι ὑπὸ τῶν μαθητῶν των. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει κατανοεῖται ὅτι ἡ ἐπιστήμη οὐκ ἐστὶν ὁ λογισμὸς τούτου, ἡ ἐκείνου, οὐχὶ αὕτη, ἡ ἐκείνη ἡ ἀρχή, ἀλλ' ἐστὶ παραγωγὴ ἐνεργητικὴ, συνεχὴς ἐκείνου τοῦ περιληπτικοῦ μυελοῦ, ὅστις λέγεται λαός, παραγωγὴ ἀπομεμεστωμένη πάντων τῶν στοιχείων καὶ τῶν συμφερόντων τῆς ζωῆς, καὶ κατενόηθη ὅτι ἐκεῖ, ἐν ἐκείνῳ τῷ ἐγκεφάλῳ αὕτη ὀφείλει νὰ ζητῆ τὴν νομιμάτητά της, τὴν τῆς ἐργασίας βᾶσιν της. Μᾶλλον εἰσέρχεται ἐν τῇ ζωῇ, μᾶλλον ἀπο-

μιμείται. Ἡ ἐπιθυμία αὐτῆς προοδεύμασι, μᾶλλον προσποιεῖται ἑαυτὴν ἐν ἐκείναις ταῖς δυνάμει· καὶ ἐν ἐκείνοις τοῖς συμφέρουσι, καὶ μᾶλλον δραστήκη καὶ μᾶλλον εὐρεία ἔεται ἡ ἐαυτῆς ἐνέργεια.

Καὶ τί ἐξελήλυθε ἀπὸ ταύτης κῆς ἐπιστήμης, ἧτις ἔμαθε νὰ καταμετρήσῃ ἑαυτὴν καὶ νὰ ἀνεύρῃ ἐν τῇ ζωῇ τὸ ἑαυτῆς ὄριον; Ἐκεῖ ἔνθα αἱ ἠθικαὶ δυνάμεις εἰσὶν ἐτι ὕγιεις, αὐτόθι αὐτὴ ἐστὶν ἀρχὴ ἐνεργητικὴ καὶ ἀφομοιωματικὴ, παράγει καινοὺς κοινωνικοὺς ὀργανισμοὺς. Ἄλλ' ἔνθα τὸ αἶσθημα τοῦ ὀρίου εἶναι ἐψυχραμένον καὶ αἱ ὀργανικαὶ ἰσχύες ἐξησθενημέναι, ἐκεῖ δὲν εἶναι καλὴ σχεδὸν εἰς ἄλλο ἢ νὰ σοὶ δώσῃ συνειδησὶν τινα τῆς καταστάσεώς της, ἧτις σοὶ αἶρει τὰς τελευταίας δυνάμεις καὶ ἐπιταχύνει τὴν ἐκλυσίν σου. Οὕτω διὰ τινα χρόνον ἡ καλλιεργημένη Εὐρώπη ἀμφέβαλε περὶ τοῦ μέλλοντός της, καὶ προεκτιμήθη ἀρ' ἑαυτῆς γεγηρακυῖα, καὶ ἠρώτησεν ἑαυτὴν ἐὰν δὲν ἦτο προωρισμένη νὰ γείνη Κοζακική. Οὕτως ἡμεῖς οἱ Λατῖνοι ὀμιλοῦμεν τανῶν περὶ τῆς καταπτώσεως τῆς Λατινικῆς γενεᾶς· καὶ οὐκ οἶδα τῇ ἀληθείᾳ ὀποία ἰσχὺς ἀπομένοιν ἂν πλέον ἐν λαῶ τινι, ὅστις ὀποβάλληται εἰς ὀποθετικὸν τινα ἱστορικὸν πεπρωμένον, καὶ ἀποβάλλῃ πᾶσαν πίστιν ἐν τῷ ἑαυτοῦ μέλλοντι, καὶ προφητεύῃ τὴν ἐκπτώσιν του. Ὅσον τὸ κατ' ἐμὲ προτιμῶ ταύτη τῇ ἐπιστήμῃ τὴν ἀμάθειαν τοῦ ἀπλοῦ λαοῦ, ὅστις θεωρεῖ ἑαυτὸν ἐτι κληρονόμον τοῦ ἀρχαίου Ῥωμαικοῦ μεγαλείου, καὶ ὀνειρεύεται τὴν Αὐτοκρατορίαν τοῦ κόσμου.

Ἡ ἐπιστήμη ποτὲ ἦτο τὸ πᾶν καὶ ἐπεβάλλετο μεθ' ὀλης τῆς βίας. Σήμερον τρέχομεν πρὸς τὸ ἀντίθετον σημεῖον· Ἡ ζωὴ εἶναι ἀπαραβίαστος

καὶ πρέπει νὰ ἐπιβληθῆται νὰ πράττῃ ἐλευθέρως. Προϊὸν ποτε τῆς ἐπιστήμης ἦτον ἡ βία· σήμερον προϊὸν τῆς ἐπιστήμης ἐστὶν ἐλευθερία τις τοῦ ἀνακλίντρου καὶ ἀνόργανος, ἣτις ἀφίνει τὴν ζωὴν εἰς τὴν ἱστορικὴν πρόδοδόν της, εἰ καὶ ἤθελεν εἶσθαι πρόοδος ἐκλύσεως, ἣτις ἐγκαταλιμπάνει εἰς τὴν τύχην των τὰς κορυπούτας δυνάμεις (τὴν κοινωνικὴν πάλην) ἣτις παριστᾷ εἰς τὴν πολιτείαν πρόσωπόν τι οὐδέτερον καὶ ὑποχρινόμενον, μάρτυρά τινα μᾶλλον ἠδράστην, ἣτις ἀφίνει νὰ φεύγῃ ἐκ τῆς χειρὸς της ὁ χαλινός, καὶ ἣτις ἀποκαλύπτει τὴν ἀδιαφορίαν εἰσδύθασαν ἐν ταῖς ψυχαῖς, καὶ ἐκεῖνο τὸ ἐλάττωμα μύθσεως καὶ ἠθικοῦ θάρρους, ὅπερ ἡμεῖς συνειθίσαμεν νὰ προσωποῖωμεν ὑπὸ τὸν τύπον τοῦ «ἀφίνειν ποιεῖν καὶ τοῦ ἀφίνειν περᾶν» οὕτως ὥστε καρπὸς τῆς ἐπιστήμης ἐστὶν ἐλευθερία τις, ἣτις ἀποπέμπει τὴν ἐπιστήμην ὡς νόμμον ἢ εὐθουντικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐγκαταλιμπάνει τὴν κοινωνίαν ἐν τῇ παλιβρόϊᾳ τῶν φρονημάτων καὶ ἐν τοῖς τοῦ παρελθόντος ἐρεπίοις. Εἴπωμεν τὴν ἀλήθειαν. Πρὸς τὴν χώραν ὀφείλεται ἡ ἀλήθεια, καὶ ὀφείλεται ἡμῖν αὐτοῖς. Ἡ ἐπιστήμη ἀπὸ τινος ἀπεσύρθη ἀφ' ἡμῶν, καὶ δὲν ἐργάζεται πλέον ἐν τοῖς ἡμετέροις ἐγκεφάλοις, δὲν παράγει πλέον. Ἡμεῖς ἐπαναλαμβάνομεν ὧδὴν τινα ἀποβάσαν μελαγχολικὴν ἐνεκα παλαιότητος, ἣτις δὲν ἐπενεργεῖ πλέον οὔτε καὶ ἐφ' ἡμᾶς αὐτοῖς. Καὶ διότι ἐντὸς ἡμῶν δὲν εἶναι ἰδέα τις, ἣτις νὰ μᾶς βασανίξῃ οὐδὲν αἰσθημα, ὅπερ νὰ μᾶς ἐρεθίζῃ, φωνασκῶμεν πομποδῶς ἀφήσωμεν ποιεῖν καὶ ἀφήσωμεν περᾶν ἢ ἐπιστήμη ποιεῖ ἀφ' ἑαυτῆς, καὶ ἡ ἐπιστήμη ποιεῖ θαύματα, ὥσανεὶ ἐποίηε ἡ ἐπιστήμη τὰ θαύματα, καὶ οὐχὶ ὁ ἄνθρωπος. Ἡ ἐπιστήμη, ὅταν κινῆται ἐν ἡμῖν αὐτοῖς, εἶναι ἐνεργητικὴ, καὶ εἰσδύει ἐν πᾶσι τοῖς

ὄργανισμοις, καὶ τοὺς σκωπῶντες· καὶ τοὺς μεταμορφώνει ὑπὸ τὴν ἡρεμον ἀλλ' ἐπίμονον ἐνέργειάν της.

Δὲν εἶναι ἐπιστήμη αὕτη, ἥτις παράγει ἰδέας ἀνεμιμένας ἀνευ ἀρετῆς ἀλληλουχίας, καὶ ἔχει ὡς πολεμικὸν αὐτῆς ἄρμα οὐχὶ ὄργανισμοὺς ἀντιθέτους πρὸς ὄργανισμοὺς, ἀλλ' εἰρωνίαν καὶ βιολογίαν· οὕτως ὥστε ἐνίοτε ἐπισυμβαίνει ἵνα ὄργανισμοὺς γεγηρακότας καὶ περιφρονημένους διαμείναντας ἀνεπάφους τοὺς συλλέγουσιν ἐν μέσῳ ἐκείνῳ τῷ πεδίῳ καὶ κατακλείονται ἐπάνω αὐτῶν καὶ τοὺς περικαλύπτουσι. Διότι ἐκεῖνο μένει, ὅπερ εἶναι ὠργανωμένον, καὶ ὄργανισμοὶ βεβαπτισμένοι ὡς νεκροὶ, ἔχουσι πάντοτε μείζονα δύναμιν ἢ ἰδέαι ἀποπλανώσαι καὶ εἰρωνικαί, διακεχυμένα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, κρᾶμα ἀσύστατον ἐκ παλαιοῦ καὶ καινοῦ, εὐμετάβλητοι ἐν τοῖς ἐγκεφάλοις συνωδᾷ τῇ φορᾷ καὶ τῷ συρμῷ.

Ἡ ἐπίσημη παρήγαγε παρ' ἡμῖν δύο μεγάλα πράγματα, τὴν ἐνότητα τῆς πατρίδος καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Λέγω ἡ ἐπιστήμη, διότι αὕτη εἶναι, ἥτις ἔσεισε τὰς ὑψηλὰς καρυφὰς τῆς κοινωνίας, καὶ τὰς ἐβρίψεν εἰς κίνησιν, ἔλκασα ὀπισθεν αὐτῆς καὶ γαλβανίζουσα τὴν στάσιμον ὕλην. Ἡ ἐνότης τῆς πατρίδος εἶναι ἡ συγκέντρωσις παιδῶν τῶν δυνάμεων· καὶ ἡ ἐλευθερία εἶναι ἡ ἀνάπτυξις ἐκείνων συνωδᾷ τῇ πραδῶ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστορίας, εἶναι ἡ αὐτονομία τῶν, καὶ ἡ ἀνεξαρτησία των. Μεγάλα πράγματα εἶναι αὐτὰ, ἰδέαι ἀπλαι, εὐπρόσιτοι, αἵτινες δὲν ἔχουσιν χρεῖαν βιβλίων καὶ σχολείων, εἶναι ὄργανα τῆς ἐργασίας, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἡ ἐργασία· εἶναι μορφαί, αἵτινες ταχέως σήπονται, ἐκεῖ ἔνθα ἔνδον δὲν εἶναι ὕλη τις, ἥτις νὰ κινήται. Τί πρᾶγμα εἶναι ἡ Ἰταλία ἀνευ Ἰταλῶν; Τί πρᾶγμα εἶ-

· και ἡ ἐλευθερία ἄνευ ἀνθρώπων ἐλευθέρων; Εἶναι μορφαὶ ἄνευ περιεχομένου, ὀνόματα ἄνευ ὑποκειμένου· εἶναι ὁ ἱσρεὺς ἄνευ πίστεως, εἶναι ὁ στρατιώτης ἄνευ πατρίδος.

Καὶ ἐν τῇ ζωῇ δὲ εἶναι ὁ λογισμὸς, λογισμὸς τις διαλανθάνων, βραδεῖα διαμόρφωσις τῶν αἰώνων, ὅστις ἀναπαράγει καὶ μετήσιν ἑαυτὸν ἐν ταῖς γενεαῖς μεμιγμένον μετὰ τῶν γεννητικῶν χυμῶν. Ἡ ζωὴ ἀνακαινίζεται ἐν τῷ ὕψει, καὶ ὁ λογισμὸς οὗτος σκάπτει ἔτι μᾶλλον βαθὺν τὸν ἑαυτοῦ κοιτῶνα, καὶ ριζοβολεῖ ἐν τοῖς ἐγκεφάλοις, ὡσπερ δρὺς ἐν τῷ ἐδάφει, καὶ δὲν κινεῖται πλεόν διαμένει προσηρμοσμένος, λημνάζων, παθητικὸς, μένει ἢ νεκρὰ χεὶρ τῆς ζωῆς. Ἡμεῖς δὲν ἔχομεν εἰσδύσει ἐν τῷ λογισμῷ τούτῳ, ἔχομεν μόνον ἐπιθέσει τὸν ἡμέτερον λογισμὸν καὶ ἐν πρώτοις ἐβαρύναμεν παρὰ πολὺ, καὶ ἐκεῖνος ἐκίνησε τοὺς ὤμους καὶ τὸν ἔβριψε κάτω. Εἶτα γενόμενοι σοφοὶ καὶ ἐπιτήδριοι, θέλομεν νὰ ζήσωμεν ἐν ἄκρα εἰρήνῃ ὁ εἰς παραπλεύρως τῷ ἑτέρῳ, καὶ τῷ δίδωμεν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τῷ λέγομεν. Ἐγέρθητι καὶ περιπάτει· καὶ ἐκεῖνος ἀποκρίνεται μετ' ἀπαθείας, καὶ ἐὰν τὸν κεντεῖτε πολὺ, ἐγερθήσεται καὶ περιπατήσει ἐναντίον ὧμῶν, τετυλιγμένος περὶ ἑαυτὸν ἀγριώτερον. Ἡ ἐλευθερία δὲν ὠφελεῖ ἐκείνῳ, καὶ οὕτε κὰν ἡμῖν ὠφελεῖ· διότι ὁ ἡμέτερος λογισμὸς ὡς ἀποκεκμηκῶς ἐκ τῆς μακρᾶς παραγωγῆς, οὐκ οἶδε πλέον πρὸς τίνα χρῆσιν νὰ τὸν μεταχειρισθῇ. Δι' ὃ ἡ ἑαυτοῦ δύναμις ἐνεργείας ἀπέβη κατωτέρα ἐκείνη τῆ τῆς ἀντιστάσεως δυνάμει. Ἐκεῖνος ὁ λογισμὸς εἶναι συνάμα βούλησις, ἔξις, ἱστορία, παράδοσις, πᾶσα ἡ ζωὴ.

Δύναται τις νὰ εἴπῃ τὸ αὐτὸ περὶ τοῦ ἡμετέρου λογισμοῦ, πεφυκὸς χθὲς, μόλις καὶ κακῶς καθῆ-

μένου ἐν τῷ ἡμετέρῳ νοῦ, καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἀκόμη ἐν ἡμῖν βούλησις, αἰσθημα, πίστις, φαντασία, θάρρος, μύησις, πειθαρχία, δὲν εἶναι ἀκόμη ἐνέργεια; Ἐκείνον τὸν λογισμὸν σεῖς δύνασθε νὰ τὸν χλευάσητε, ἀλλ' εἶναι ἰσχυρότερος ὑμῶν, ὅτι αἰσθάνεται, φαντάζεται, πιστεύει, πράττει ἐκεῖνο, ὅπερ διαλογίζεται. Λέγουσιν: ἀφήσωμεν ποιῆσαι τῷ πνεύματι τοῦ κόσμου. Ἐχωμεν πίστιν ἐν τῇ προόδῳ. Ὁ χρόνος καὶ ἡ ἐλευθερία ὡρμάζει τὸ πᾶν. Βεβαίως. Καὶ ἔγωγε ἔχω πίστιν ἐν τῇ προόδῳ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλ' οὐχὶ ἐν τῇ προόδῳ τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐὰν ἡ πρόοδος εἶναι ἐκλύσεως πρόοδος, ὁ χρόνος καὶ ἡ ἐλευθερία δὲν ὠριμάζει ἢ τὸν θάνατον. Καὶ ὑποθέσωμεν πρὸς τούτοις ὅτι ἡ κοινωνία ἢ ὑγιής καὶ ἔχη τὰς ἑαυτῆς δυνάμεις ἀνεπάφους· ἀλλὰ τοίνυν ἡ ἐπιστήμη οὐκ ἔστι μέρος καὶ αὐτὴ τούτου τοῦ πνεύματος τοῦ κόσμου; Καιρὸν τινα τὸ πᾶν ἤγον αὐτῇ, καὶ σήμερον θέλει ἀποβῆ ἀπλοῦς θεατῆς τῆς ἱστορίας, καὶ θέλει ἀπονεύσει πάσῃ ἑαυτῆς ἐξουσία ἐπάνω τούτου τοῦ φυτοῦ, ὅπερ καλεῖται ἄνθρωπος, καὶ τὸ ἔσχατον συμπέρασμα τῆς ἔσεται: ἀφήσωμεν ποιεῖν, καὶ ἀφήσωμεν περᾶν; Αὐτὴ ἠδυνήθη νὰ στενοχωρήσῃ τὴν φύσιν νὰ περιπατῇ κραιπνότερον, ἐδημιούργησε τὸν ἀτμὸν· καὶ ὅτε πρόκειται περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἡδὴ, ὅτε ἡ κοινωνικὴ κίνησις ἐπεταχύνθη, νῦν ὅτε οἱ αἰῶνες καλοῦνται δεκαετηρίδες, περιμενεῖ παρ' ἡμῖν ἕως οὗ ὁ χρόνος εὐκαιρίσῃ καὶ ὠριμάσῃ δόξαν τῷ ἀρέσῃ;

Ἡ ἐλευθερία πάντων, ἡ διὰ πάντας εἶναι ἡδὴ σημεῖον ἀποκεκμημένο, καὶ δὴ ὑπερβεβλημμένον παρὰ τῆς ἐπιστήμης, μὴ διαμφισβητούμενον πλέον, ἐπικαλούμενον μάλιστα καὶ παρὰ τῶν ἀντιπάλων. Ἡ ἀποστολὴ τῆς ἐπιστήμης εἶναι σήμερον τοῦ νὰ δώσῃ ταύτῃ τῇ ἐλευθερίᾳ περιεχόμενόν τι, νὰ τῇ δώσῃ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς, οὐχὶ λεηλατοῦσα τὰς ἐτέρας

τῆς ζωῆς σφαίρας, ἀλλ' ἐργαζομένη ἔνδον αὐτόθι, καὶ μεταμορφοῦσα αὐτάς. Ἐχομεν ἤδη ἐπιστημονικόν τι περιεχόμενον, σύμπλεγμά τι ἰδεῶν, ὅπερ καλοῦμεν τὸ καινὸν πνεῦμα. Τοῦτο δὲ ὅπερ μένει, εἶναι, ἵνα ἡ τῆ ἀληθείᾳ πνεῦμα. Ἡ ἐπιστήμη ἐξακολουθήσει ἐν ταῖς ὑψηλαῖς αὐταῖς χώραις τὴν ἀπεργαστικὴν καὶ διαμορφωτικὴν πρόοδόν της· ἀλλὰ τοῦτο ὅπερ ἐπείγει, εἶναι, ἵνα αὐτὴ μοι δημιουργήσῃ τοῦτο τὸ καινὸν πνεῦμα.

Τὰ ἑκατομμύρια ἀναλφαβήτων συνετάραξαν ἡμέραν τιὰ τὰς ἡμετέρας ἴνας. Διαφωτίσωμεν τοὺς νόας, ἤχουσα νὰ λέγωσιν ἐδῶ εἶναι τὸ φάρμακον. Ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν, ποιεῖν λογαριασμούς, βιβλιάριον τι τοῦ δοῦναι καὶ λαβεῖν, ἱστορίας καὶ μύθους, καὶ ἡ ἐπιστήμη εἰσδύσει εἰς τὰ κατώτατα στρώματα τῆς ζωῆς, καὶ προσομοιωθήσεται αὐτοῖς. Τώρα αὕτη ἡ παιδεία μὲ εὐχαριστεῖ πάνυ μετρίως. Πιστεύετε σεῖς, κύριοι, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐκδεδιητημένοι δὲν εἶχον βιβλία καὶ σχολεῖα; ἢ ὅτι ἔλειπον αὐτοῖς συγγράμματα ἠθικῆς, πρακτικῆς ἠθρησκευτικῆς, καὶ ἱστορίας περιφανῶν ἀνδρῶν; Οἱ νεανίαι Ῥωμαῖοι μετέβαινον εἰς Ἀθήνας ὅπως ἐκμάθωσιν ἀρετὴν καὶ ἐλευθερίαν, καὶ ἐπέστρεφον ῥήτορες καὶ ἀκαδημαῖκοί. Καὶ οἱ ἀκαδημαῖκοί, ὡς περ Κικέρων ἦσαν οἱ ἐκλεκτικοὶ καὶ οἱ μετριόφρονες ἐκείνου τοῦ καιροῦ, οὔτινες θεωροῦμενοι ὡς ἡ Τρυτάνη μεταξὺ στοϊκῶν καὶ ἐπικούρειων διέμενον ἐν ἐκείνῃ τῇ μεσότητι, ἦτις μᾶλλον ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὴν ταπεινὴν κοινωνικὴν κρᾶσιν, καὶ ἄφινον ποιεῖν, καὶ ἄφινον περᾶν μεχρισοῦ ὑπερνικηθέντος παντὸς κωλύματος, ἡ κοινωνία διεκηρύχθη ἐπικούρειος καὶ ὑλόφρων. Τοῦτο, δὲν ἔλεγεν αὐτοῖς τὸ βιβλίον. Τοῦναντίον τὸ βιβλίον ὠμίλει σοφῶς. Τὸ βιβλίον ὠμίλει, καὶ ἡ διεφθαρμένη φύσις εἰργάζετο. Ἰδοὺ οὗτος εἶναι ἀκριβῶς ὁ σάραξ, ὅς-

τις κατεβρόχθησε τὴν ἀρχαίαν ἡμῶν κοινωνίαν, καὶ τὴν ὁποίαν ἡμεῖς καλοῦμεν πτώσιν· ἄλλο τὸ σκέπτεσθαι καὶ ἄλλο τὸ πράττειν. Καὶ ἡμεῖς οἵτινες ἔχομεν τοσαύτην πίστιν ἐν τῇ παιδεῖᾳ, ὀφείλομεν νὰ ἐρωτήσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς, ἐὰν ἀληθῶς ἐξήλθομεν νέοι, καὶ ἐὰν ἐκείνη ἡ πτώσις δὲν μᾶς ἀφῆκε μὴδὲν ἐν τοῖς ὀστέοις καὶ τῇ καρδίᾳ, ἐὰν ἡμεῖς τηρῶμεν ἀνεπάρκεις, τὰς ἡμετέρας φυσικὰς τε καὶ ἠθικὰς δυνατόμεις. Ἄλλ' ἐὰν τὸ ἡμέτερον κακὸν ᾖναι ἡ ἀναιμία, ἐὰν ᾖναι χρεῖα θεραπείας ἀνασυστατικῆς καὶ στερεοποιητικῆς, ἡ παιδεία δύναται νὰ διαφωτίσῃ τὸν νοῦν ἡμῶν, δὲν δύναται νὰ ὑγιάνῃ τὴν βούλησιν ἡμῶν. Καὶ ἐπεὶ τα, ὅταν ἐντὸς ᾖναι ἔλλειψις θερμότητος, τότε δὲ δὲν οὐδ' ἀπαγάγωμεν οὔτε ἐπιστήμην, οὔτε παιδείαν. Ἐξωμεν ἐπιστήμην τινα σκέψεως, ὅχι θυγατέρα ἡμῶν, ὅχι μορφὴν τοῦ ἐγκεφάλου ἡμῶν, ἀλλὰ προελθοῦσαν ἡμῖν, κατὰ τὸν σύρμον τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γερμανίας, καὶ πρὶν ἢ ἡμεῖς πράξωμεν, θελομεν ἐρωτήσει: τί πράττουσιν οἱ Ἀγγλοὶ, καὶ τί πράττουσιν οἱ Ἀμερικανοί. Ἀντὶ νὰ αἰσθανθῶμεν τὸ κέντρον τῆς αἰσχύνης, παρηγορηθῶμεθα καὶ ἐπιπροσέσομεν, διακηρύττοντες ὅτι ἡ ἐπιστήμη δὲν ἔχει πατρίδα, καὶ πρέπει νὰ τὴν λαμβάνωμεν ὅθεν ὑπάρχει, καὶ ὅταν ἀλλαχόθι ᾖναι ὠραία καὶ γεγεννημένη, ἀλυσιτελὲς εἶναι νὰ ἀποστάξωμεν ἡμεῖς τὸν ἐγκέφαλον. Καὶ οὐκ ἔστιν ἀληθές. Ἡ ἐπιστήμη δὲν δύναται νὰ βλαστήσῃ ἀνεῦ πατρίδος τινός, ἥτις τῇ δίδει τὴν ἑαυτῆς φυσιογνωμίαν, καὶ τὴν καταγωγὴν τῆς. καὶ ἐκεῖ ἔνθα αὖξει νόθος καὶ εἰλημμένη χάριν δανείου, δὲν ἔχει φυσιογνωμίαν, καὶ μένει ἐκτὸς ἡμῶν, δὲν ἐργάζεται ἐν ἡμῖν, δὲν διαθεμαίνει τὸν ἐγκέφαλον. Οὐ παράξωμεν τὴν ἐπιστήμην καὶ οὐ παράξωμεν τὴν παιδείαν. Ἀποδεχθῶμεθα ἐκ τῶν ἐξωθεν μεθόδους καὶ

βιβλία, πολιτεύματα, διατάγματα καὶ νόμους, καὶ πολλάκις ληψόμεθα ἐνδυσά τι, ὅποταν ἐκεῖ ἔθνα ἐγεννήθη, εἶναι ἤδη κατηραλωμένον καὶ ἐβριμένον μεταξὺ τῶν βράχων. Τοιοῦτοτρόπως τὸ πᾶν εἶναι μεσότης, μέση παιδεία, μέσαι ἰδέαι. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι σύστημα ὡςπερ εἶναι ἡ ζωὴ, αἱ βελτίωνες ἀλήθειαι εἰσὶ ψεῦδη, ἐὰν δὲν ᾔηται ἐν τῇ διανοίᾳ ταξινομημένοι καὶ ὠρισμένοι. Ἰδέα ὁλόκληρος εἶναι ἰδέα ἐν τῷ συστήματι· μέση ἰδέα εἶναι ἰδέα ἀποδρᾶσα ἐκ τοῦ κέντρου, καὶ λαμβανομένη καθ' ἑαυτὴν εἶναι τόσῳ ἀληθὴς αὐτῇ, ὅσω εἶναι ἀληθὴς ἡ ἀντίθετος.

Ὅθεν κοινωνία καὶ ἄτομα ἀποβάσαι ἐγκέφαλοι κεντροφυγές, μεταβαίνουσι μετ' εὐχερείας ἀπὸ τῆν μίαν εἰς τὴν ἄλλην, καὶ σήμερον φωνάζουσι ἐλευθερίαν, καὶ αὖρον φωνάζουσιν ἐξουσίαν. Ἡ ἡμετέρα ζωὴ εἶναι μεμολύσμενη, κατακερματισμένη, μὲ πολὺ τὸ καινὸν ἐν τοῖς λόγοις, καὶ μὲ πολὺ τὸ παλαιὸν ἐν τοῖς ἔθεσι καὶ τοῖς ἔργοις, οὕτως ὥστε ἐντὸς ἡμῶν δὲν εἶναι σπουδαῖον, οὔτε ἐκεῖνο τὸ καινὸν, οὔτε ἐκεῖνο τὸ παλαιόν. Τοιαύτη εἶναι ἡ ζωὴ, καὶ τοιαύτη εἶναι ἡ ἐπιστήμη. Καὶ δύναμαι νὰ εἶπω τὸ ἐναντίον· Τοιαύτη εἶναι ἡ ἐπιστήμη, τοιαύτη εἶναι ἡ ζωὴ· διότι ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἡ ζωὴ, ἥτις ἀντανακλάται ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, εἶναι τὸ προϊόν τῆς αὐτῆς ὕλης, καὶ ἐὰν ἡ ζωὴ ᾔηται διεφθαρμένη, ἡ ἐπιστήμη εἶναι διεφθαρμένη, καὶ ἀντὶ νὰ ποιήσῃ θαύματα, δὲν δύναται νὰ ποιήσῃ οὐδὲ τὸ θαῦμα τοῦ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ πρὸς τὴν ἀληθῆ ἐπιστήμην, πρὸς τὰς στερεὰς καὶ σοβαρὰς σπουδὰς. Μικρὰν λοιπὸν ἐπίδρασιν ἔξει ἐπὶ τῆς ζωῆς αὐτῆ ἡ ἐπιστήμη καὶ αὐτῆ ἡ παιδεία. Καὶ ὅταν ἐν τούτοις ᾔηται παιδεία στερεὰ καὶ ὀλοτελής, οὐδὲν ἤττον οὐ θεραπεύσει τὸ ἡμέτερον κακὸν, ὅπερ ἔχει τὴν ἑδραν τοῦ ἐν τῇ ἀτονίᾳ τῶν ἰσῶν, καὶ ἐν τῇ χαλαρότητι τῶν ἠθικῶν δυνάμεων. Γινώσκειν

οὐκ ἔστι δύνασθαι. Ἐγασμενίζομεν οὐκ οἰδᾶ τίνα ἐγκυκλοπαιδικὸν ἐν τῇ νεότητι, ἠῤῥήκαμεν τὴν-σειρὰν τῶν ἑαυτοῦ γνώσεων, καὶ οὐχὶ διὰ τοῦτο ἠῤῥήκαμεν οὔτε τὴν δύναμιν τοῦ ἐγκεφάλου, οὔτε τὴν δύναμιν τοῦ χαρακτήρος. Διὰ τοιούτων προοιμίων εὐρύνομεν τὴν ἡμετέραν ἐπίδρασιν καὶ ἐν ταῖς χαμηλαῖς κλάσεσι, θέλομεν νὰ διαχύσωμεν τὰ φῶτα τοῦ αἰῶνος, ὡς λέγεται, μελίσαι ἐκείναις τὸν ἄρτον τῆς ἐπιστήμης, καὶ ἰδοὺ ἀναδύει διημῶδες τις φιλολογία, πλήρης ἐρωτοτροπίας καὶ πλήρης φλωρεντινισμού, πλήρης ὑποκοριστικῶν, καὶ κατὰ τύπον κωμικόν, τὴν ὁποίαν καλοῦσι γλῶσσάν Τοσκανικὴν, σύζευγμά τι πράγματος φιλοσοφικοῦ καὶ πράγματος καθολικοῦ, ὁ ἄθεος καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ ἐλέους ἐν βραχίονι. Οὕτως ἡμεῖς σκεπτόμεθα κρατερώς καὶ ἠδέως, «fortiter et suaviter» νὰ παρεισδύσωμεν ἐν τῇ τοῦ λαοῦ καρδίᾳ, ὡσπερ πάλαι τὸ δαιμόνιον ἐν τῇ τῆς Εὔας καρδίᾳ καὶ νὰ τὸν κάμωμεν νὰ γευθῇ τὸν ἀπηγορευμένον καρπὸν ἄνευ πολλῶν κραυγῶν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἱερέως, καὶ θέλομεν νὰ διδάξωμεν τὴν ἀλήθειαν διὰ μέσου τοῦ ψεύδους, ἐνόφθαλμιῶμεν ἐν τοῖς ἄλλοις ιδέας τινας, περὶ ὧν γελῶμεν ἐν τοῖς ἀποκρύφοις τῆς συνειδήσεως, καὶ κραυγάζομεν κατὰ τῶν ἱερέων καὶ ρίπτομεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸν τοῦ ἱερέως πῖλον. Οὕτως μέλλομεν νὰ ἰσχυροποιήσωμεν τὰς ἴνας, ἀνυψώσωμεν τοὺς χαρακτήρας, καὶ διαμορφώσωμεν τὸν ἄνθρωπον. Ἐν τούτῳ τῷ παιγνιδίῳ διαφθίρεται διδάσκαλος καὶ μαθητής, ἀριστοκρατία καὶ λαὸς, ὁ εἰς ὑποκριτὴς καὶ νόθος, ὁ ἕτερος ὅστις ἐπὶ τινος παλαιᾶς οἰκοδομῆς θέλει ρίψει στίλβωσίν τινα καινοῦ. Ἐκείνη ἡ παλαιὰ οἰκοδομὴ, ὁ κοσμικὸς ἐκείνος λογισμὸς ἀντιστήσεται. Δύνασθε κάλλιστα ν' ἀποβάλλητε τινας ιδέας, καὶ νὰ θέσητε αὐτόθι ἄλλας, δύνασθε νὰ μεταβάλλητε ὄγματα

καὶ μορφή, καὶ ὁ υἱὸς ἐκεῖνος τῶν αἰώνων πλαγίως τούτων θέλει προβάλλει τὴν κεφαλὴν, καὶ θέλει εἶπει τῷ Βρούτῳ: Σὲ κάμνομεν Καίσαρα, καὶ θέλει εἶπει τῷ λόγῳ. σὲ κάμνομεν Θεόν.

Τὸ ἀπόφθεγμα τῆς-ἐπιστήμης ἦτον ἡμέραν τινὰ ἢ ἐλευθερία ἔναντιον τοῦ ὀρίου σήμερον εἶναι ἢ ἀνακαίνσις τοῦ ὀρίου ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ. Ἦμεῖς κατεστρέψαμεν ἢ ἐξησθενήσαμεν πάντα τὰ ἐξωθι ὄρια, καὶ ἐντὸς ἡμῶν δὲν τὰ ἀνεδημιουργήσαμεν. Ἐν τῇ μανίᾳ τῆς πάλης τὰ μεμιτήκαμεν, τὰ παρεγνώρισαμεν, καὶ ἐπειδὴ ἐξωθι ἦσαν δεισιδαιμονία, κατάθλιψις, ἐφρονεύσαμεν ἐντὸς ἡμῶν καὶ τὸ αἶσθημα, ὅπερ τὰ ἀναγεννᾷ καὶ ἐμείναμεν ἐν τῷ κενῷ. Ἐκεῖνα τὰ ὄρια εἶναι τὸ κέντρον, ὅπερ ἀναπτύσσει τὰς ὀργανικὰς δυνάμεις καὶ δημιουργοῦσι τὴν σοβαρότητα καὶ ἠθικότητα τῆς ζωῆς, καὶ μᾶς αἴρει ἀπὸ τὸν ζωῶδη ἐγωισμόν, καὶ μᾶς καθιστᾷ Ἐκανοὺς τῆς θυσίας καὶ τοῦ καθήκοντος. Ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶναι ἄλλο εἰμῆ, ἢ ἀποκατάστασις τῶν ὀρίων ἐν τῇ συνειδήσει, ἢ ἀναδιοργάνωσις πασῶν τῶν τῆς ζωῆς σφαιρῶν ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐπιστήμης εἶναι ὁ μᾶλλον ὑψηλὸς καὶ ἀνδρικός ἀνθρώπιος τύπος, ὅστις δὲν ἔχει χρεῖαν λατρείας, διότι ταύτης ἔχει ἐντὸς αὐτοῦ τὸ αἶσθημα, καὶ δὲν ἔχει χρεῖαν ἐξωτερικῶν κέντρων, οὐχὶ παρασῆμων καὶ τίτλων, ποινῶν καὶ βραβείων, πολιτείας καὶ νόμων, διότι ἐκεῖνα τὰ κέντρα τὰ αἰσθάνεται μᾶλλον ζωηρῶς ἐντὸς αὐτοῦ καὶ δὲν εἶναι σημαία, δὲν εἶναι σύνθημα ὅπερ νὰ ἔχη τὴν τῆς συνειδήσεως του ἰσχύϊν. Ὅπόταν ταῦτα τὰ ἐσωτερικὰ κέντρα ἐργάζονται, θάττον ἢ βράδιον θὰ μᾶς δώσωσι τὴν ἰσχύϊν τοῦ νὰ ἀνοικοδομήσωμεν καὶ ἐξωτερικόν τινα κόσμον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτῶν, ἢ ἄρμονία μεταξὺ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς

ζωῆς ἐγκαινοσθήσεται. Ἄλλ' ἔνθα μαλθακῶς ἐργάζονται, δὲν ἔχουσι ὀργανικὴν ἀρετὴν, καὶ κατακορευόμενα καὶ ἐρεσγελίζοντα αἰσθάνονται ἑαυτὰ ἱκανοποιημένα, καὶ ἄλλο εἶναι ἢ ἐπιστήμη, ἄλλο εἶναι ἢ ζωὴ. Καὶ τότε τίς σᾶς δίδει τὸ δικαίωμα τοῦ ἀρνεῖσθαι τὸν Θεὸν ἐκτὸς ὑμῶν, ὅταν σᾶς λείπη ἀρετὴ τοῦ ἀναδημιουργῆσαι τὸν Θεὸν ἐντὸς ὑμῶν, καὶ τοῦ ἀκτινοβολῆσαι αὐτὸν πρὸς τὰ ἔξω; Τίς σᾶς δίδει τὸ δικαίωμα τοῦ ἀρνεῖσθαι τὴν κληρονομίαν καὶ τὴν στερεότητα τῆς οἰκογενείας, ὅταν ἐντὸς ὑμῶν δὲν ᾔηται ἄλλο ἢ τὸ μεμονωμένον Ἵμεῖς; Τίς σᾶς δίδει τὸ δικαίωμα τοῦ ἐπικαλεῖσθαι νέας μορφὰς καὶ καινὰ πολιτεύματα, ὅταν ἡ ὕλη εἰ μὴδὲν ἄλλο, εἶναι ἐφθιμένη μέχρις ἐντὸς ὑμῶν; Ἐὰν ἡ ἐπιστήμη δὲν δύναται νὰ ἀνασυστήσῃ τοῦτον τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον, κάλλιον ὁ ἔξωθεν, ἐφθιμένος καὶ ἐλαττωματικὸς ὡς εἶναι, ἢ τὸ κενόν. Αὕτη ἔσεται ἡ κραυγὴ πάντων, ὡς καὶ τῶν καλλιέργων ἀνθρώπων, καὶ αὕτη ἐξηγεῖ τὰς ἀντιδράσεις. Ἡ κοινωνία οὐ δύναται ζῆν ἐπὶ μακρὸν ἐπάνω ἰδεῶν, αἵτινες δὲν γεννῶσι, δὲν ὀργανοῦσι καὶ μετὰ παλμοὺς ποικίλους, ἀποκεκμηκίᾳ ἀναπαυθῆσεται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καταστάσει τῆς, ὅποιαν οἱ αἰῶνες τὴν πεποιήχασιν.

Ἴσως ἐγὼ γέμω τὰς βαφάς. Ἄλλ' εὐρίσκω περὶ ἐμὲ ἀπαθίαν ἐν τοῖς πράγμασι, ἔπαρσιν ἐν τοῖς λόγοις. Καὶ ὁμως χρεῖα νὰ τὴν τιμωρήσωμεν αὐτὴν τὴν ἀπαθίαν, νὰ τὴν ταπεινώσωμεν αὐτὴν τὴν ἔπαρσιν. Αἱ ἐμαὶ ἀνησυχίαι εἶναι σήμερον ἢ βάνανος τῶν μᾶλλον μετεωριζομένων νόων, τὸ πρόβλημα τῶν προβλημάτων ἢ ἐπείγουσα ἀποστολὴ τῆς ἐπιστήμης.

Μίαν φορὰν τὸ πᾶν ἦτο φιλοσοφικόν, σήμερον τὸ πᾶν εἶναι κοινωνικόν. Ἐχομεν τὴν κοινωνικὴν φυσι-

κῆν, τὴν κοινωνικὴν φυσιολογίαν, οἰκονομίαν, ἀνθρωπολογίαν, παιδαγωγίαν, πάντα εἶναι περίεξ τοῦτω τῷ μεγάλῳ ἀσθενεῖ. Εἶναι σωρός τις ἐπιστήμης, ὄνπερ ἂν δυνατό τις νὰ ὀνομάσῃ μὲ μιάν λέξιν, ἡ κοινωνικὴ ἰατρικὴ. Ἡ μεγάλη ἰατρικὴ καίρὸν τινα ἦτον ἡ παιδεία, καὶ νῦν ὅτε ἡ παιδεία ἀπέδωκε πάντας τοὺς ἑαυτῆς καρπούς ἐν Γερμανίᾳ, ἡδὴ δὲν ἐπαρκεῖ πλέον, καὶ Βιρχόβιος παράφορος ἐπικαλεῖται ἐθνικὴν τινα ἀνατροφὴν. Ἡ ἐπιστήμη ὀφείλει νὰ μοι ὀργανώσῃ ταύτην τὴν ἐθνικὴν ἀνατροφὴν, ὀφείλει νὰ μοι ἀπομιμηθῇ τὸν καθολικισμόν, οὗτινος ἡ ἰσχὺς δὲν εἶναι ὁ κατῆξιμός, εἶναι ὁ ἀνθρωπος εἰλημμένος ἀπὸ τὰ σπάργανα, καὶ σφυγκτὰ ἐν χερσὶ κατεχόμενος ἄχρι τῷ τάφῳ, ὀφείλει νὰ μοι μιμηθῇ ἐκείνους τοὺς ἐκ γράνιτου ὀργανισμοὺς του, ἐπὶ τῶν ὀποίων αὐτῇ κτυπᾷ καὶ ξανακτυπᾷ ἀπ' αἰῶνων καὶ ἀκόμη εἰς μάτην.

Ἐκάστη ἐπιστήμη ἔχει τὴν ἑαυτῆς ἐποχὴν. Ἡ ζωὴ τρέχει ἐκεῖ ἐνθα αἰσθάνεται ἑαυτὴν ἀντανακλωμένην, κατελιγμένην παρὰ τοῦ ἀληθοῦς, ὡς περ εὐρίσκεται, ἐκεῖνη εἶναι ἡ ζωσα ἐπιστήμη, ἥτις ποιεῖ τοὺς χοροὺς νὰ ψάλλωσιν, ἥτις ἔχει ἐνέργειάν τινα ἐπὶ τῆς ζωῆς. Σήμερον ἡ ζωὴ αἰσθάνεται ἑαυτὴν ἐλκομένην ἀπὸ ἄγνω τὸν τινα νότον ἧς τινος τὰ φαινόμενα εἶναι ἡ ἀπαθία, ἡ ἀηδία, τὸ κενὸν, καὶ τρέχει ὡς ἐξ ἐν στίκτου ἐκεῖ ἐνθα γίνεται λόγος περὶ ὕλης καὶ δυνάμεως καὶ ὅπως ἀνακαινίσῃ τὸν φυσικὸν ἄνθρωπον, καὶ ὅπως ἀναγεννήσῃ τὸν ἠθικὸν ἄνθρωπον. Φιλολογία καὶ φιλοσοφία, ἐπιστήμαι ἰατρικαὶ καὶ ἐπιστήμαι ἠθικαί, πᾶσαι λαμβάνουσιν ἐκεῖνον τὸν ἀντανακλασμόν καὶ ἐκεῖνο τὸ χρῶμα. Ἀναποῦσαι τὸ αἷμα, ἀνασυτῆσαι τὰς ἴνας, ἀνυψῶσαι τὰς ζωτικὰς δυνάμεις, εἶναι τὸ ἀπόφθεγμα οὐ μόνον τῆς ἰατρικῆς, ἀλλὰ τῆς παιδαγωγίας, οὐ μόνον

νον τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ τῆς τέχνης, ἀνυψῶσαι τὰς ζωτικὰς δυνάμεις, συγκερᾶσαι τοὺς χαρακτῆρας, καὶ σὺν τῷ τῆς ἰχῦος αἰσθηματι ἀναγεννῆσαι τὸ ἠθικὸν θάρσος, τὴν εἰλικρίνειαν, τὴν μύησιν, τὴν πειθαρχίαν, τὸν ἀνδρικόν ἄνθρωπον καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἐλεύθερον ἄνθρωπον. Τὰ ἰταλικά Πανεπιστήμια σήμερον εἶναι ὡς περ τετμημένα ἔξω τῆς ἐθνικῆς κινήσεως, ἀνευ τινος ἐπὶ τῆς πολιτείας δράσεως, ἣτις διακηρύττει ἐαυτὴν οὐδετέραν οὖσαν, καὶ μετὰ ἐλαχίστης ἐπὶ τῆς κοινωνίας δράσεως, ἥς τινος δὲν τολμῶσι νὰ ἐρωτήσωσι τὰ σπλάγγνα. Ἀποβάντα χαλκεῖα δηκηγόρων, ἰατρῶν καὶ ἀρχιτεκτόνων, ἐὰν κατανοήσωσι ταύτην τὴν ἀποστολὴν τῆς τῶν ἡμερῶν μας ἐπιστήμης, ἐὰν χρώμενα τῆς τῆς ἐλευθερίας ἣτις αὐτοῖς δέδοται, καταμετωπίσωσι παρόντα προβλήματα, καὶ ταμοῦσιν ἐπὶ τὸ ζῶν, ἐὰν σχῶσι τὴν ἐνέργειαν τοῦ νὰ γίνωσιν αὐτὰι κεφαλὴ καὶ ἡγεμῶν ταύτης τῆς ἐθνικῆς ἀνακαινίσεως, ἐπιστρέψωσιν, ὅποια ἦσαν ἓνα καιρὸν τὸ μέγα ζῶγρεον τῶν νέων γενεῶν, κέντρα ζῶντα καὶ ἀκτινοβολοῦντα τοῦ καινοῦ πνεύματος.

ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΟΥ.

Αἰτῶ συγγνώμην τοῖς Κ. Κ. συνδρομηταῖς διὰ τὴν μὴ καταχώρησιν τῶν ὀνομάτων αὐτῶν ἐνταῦθα. Ἡ εἰσέτι καθυστέρησις πολλῶν ἐκ τῶν Ἐπαρχιῶν Ἀγγελιῶν μου ἀφ' ἐνός, καὶ ἡ ἐπίσπευσις τῆς ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου τῆ ἐπιμόνω ἀπαιτήσῃ πολλῶν συνδρομητῶν ἀφ' ἑτέρου, μὲ ἀναγκάζουσι νὰ παραλείψω ἐν τοιοῦτον καθήκόν μου. Ἐν τούτοις πιστεύων ὅτι τοῦτο, ἐλάχιστον θέλει πειράξει αὐτοὺς, τοῖς ἐκφράζω δημοσίᾳ τὴν εὐγνωμοσύνην μου, διὰ τὴν μετὰ πάσης προθυμίας ἐπιδαψιλευθειῶν μοι συνδρομὴν των.

Τιμᾶται Δραχμῆς νέας.

